

**STRAFFELOVEN § 276a –
SÆRLIG OM BESTIKKELSER I UTLANDET**

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 565
Leveringsfrist: 25.04.2010

Til sammen 17 303 ord

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Aktualitet og tema	1
1.2	Problemstilling og avgrensning	2
1.3	Rettskilder og metode	4
1.3.1	Lovtekst	4
1.3.2	Forarbeider	4
1.3.3	Rettspraksis	5
1.3.4	Internasjonale konvensjoner	5
1.4	Begrepsbruk	7
1.4.1	Korrupsjon	7
1.4.2	Bestikkelse	9
1.4.3	Smøring	9
1.4.4	Facilitation payments	10
1.5	Videre fremstilling	11
<u>2</u>	<u>BEGRUNNELSE OG SENTRALE HENSYN</u>	<u>12</u>
2.1	Begrunnelse for reglene	12
2.2	Sentrale hensyn	13
2.2.1	Særlige hensyn i offentlig sektor	15
2.2.2	Særlige hensyn i privat sektor	15
<u>3</u>	<u>DEN RETTSLIGE REGULERINGEN AV BESTIKKELSER ETTER NORSK RETT</u>	<u>17</u>
3.1	Innledning	17
3.2	Rettslig standard og skjønsmessig rettsstrid	17

3.3	Nærmere om utilbørighetsvilkåret som rettslig standard	19
3.4	Tolkningsmomentene i utilbørighetsvurderingen	21
3.4.1	Verdi og art	22
3.4.2	Formålet	24
3.4.3	Posisjon og stilling	25
3.4.4	Privat eller offentlig	26
3.4.5	Åpenhet	27
3.4.6	Interne regler	29
3.4.7	Sedvane	30
3.5	Terskelen klart klanderverdig forhold	31
3.6	Oppsummering	32
4	<u>BETYDNINGEN FOR UTILBØRLIG FORDEL AT BESTIKKELSEN ER BETALT I UTLANDET</u>	33
4.1	Innledning	33
4.2	Utstrekningen av norsk jurisdiksjon	33
4.3	Utilbørighetsvurderingen i internasjonale forhold	35
4.4	Tolkningsmomenter ved bestikkelser i utlandet	36
4.4.1	Lov og sedvane i utlandet	36
4.4.2	Lokal kultur	38
4.4.3	Internasjonale forretningsforhold	41
4.4.4	Konkurranse i det frie marked	43
4.4.5	Om håndhevet i utlandet	45
4.5	Forholdet mellom facilitation payments og andre typer bestikkelser	45
4.5.1	Liten sum	46
4.5.2	Preg av utpressing	48
4.5.3	Rettskrav på ytelsen	49
4.6	Grenseområder	51
4.6.1	Agent/døråpner - medvirkning i utlandet	51

4.6.2	Bruk av tredjepart	55
4.6.3	Bistand til politiske partier og politiske organisasjoner	55
4.6.4	Samarbeidsprosjekter/Joint Venture - oppkjøp/overtagelse av selskaper	56
4.7	Oppsummering	57
5	<u>UTILBØRLIGHETSVURDERINGEN INNENLANDSKE KONTRA UTENLANDSKE BESTIKKELSER</u>	59
6	<u>RETTSPOLITISK VURDERING AV STRAFFEBELEGGING AV MINDRE BESTIKKELSER I UTLANDET</u>	61
6.1	Signaler fra lovgiver	61
6.2	Straffrihet eller ikke for mindre bestikkelse	61
6.3	Usikkerhet for mindre bestikkelse i utlandet	64
6.4	Oppsummering	65
7	<u>REGISTER OG LITTERATURLISTE</u>	67
7.1	Register	67
7.1.1	Lover	67
7.1.2	Forarbeider og etterarbeider	67
7.1.3	Konvensjoner og konvensjonsforarbeider	68
7.1.4	Dommer	69
7.2	Litteraturliste	70
7.2.1	Bøker	70
7.2.2	Artikler	71
7.2.3	Internettkilder	71

1 Innledning

1.1 Aktualitet og tema

Temaet for oppgaven er hva som anses som korrupsjon i forbindelse med bestikkelser foretatt i utlandet. Rettslig grunnlag er straffeloven § 276a¹ og kriteriet utilbørlig fordel.

Innsatsen for å bekjempe korrupsjon er en internasjonal affære, og norske myndigheter har ved undertegnede konvensjoner² forpliktet seg til å bekjempe korrupsjon. Korrupsjon og bestikkelser er svært skadelig både nasjonalt og internasjonalt. Korrupsjon undergraver lovlig forretningsvirksomhet, opprettholder regimer i utviklingsland, skaper konkurransevridning og uberettiget omfordeling av formuesgoder. Karakteristisk for korrupsjon er at det er en fordekt og skjult form for kriminalitet. Oppdagelsesrisikoen vil generelt være liten³ og mørketallene er derfor ukjente.⁴

Lovgiver har ønsket at Norge skal være i front når det gjelder strafferettslig korrupsjonsbekjempelse. Justiskomiteen har uttalt at den *”ønsker at Norge skal være et foregangsland innen kampen mot korrupsjon på alle nivå, og at vårt lovverk på området kan være normdannende internasjonalt.”*⁵ Høyesterett har slått fast at det av allmennpreventive hensyn skal slås hardt ned på korrupsjon.⁶

Korrupsjonsbestemmelsen i norsk straffelov rammer korrupsjon i både offentlig og privat sektor, både den som gir og den som tar i mot bestikkelser. Straffebestemmelsen gjelder

¹ I ny straffelov: Lov av 20. mai 2005 nr. 28 *”Lov om straff”* er straffansvaret for korrupsjon regulert i § 387 som viderefører fullt ut strl. § 276 a, se Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) kapittel 11.10.3.

² Europarådskonvensjonen, FN-konvensjonen og OECD-konvensjonen, se nærmere kapittel 1.3.4.

³ Rt.2001s.227.

⁴ Jf. Gedde-Dahl, Siri, Hafstad, Anne og Magnussen, Alf Endre: *”Korrupsjon i Norge”*, (2008) side10.

⁵ Innst. O. nr. 105 (2002-2003) side 2.

⁶ Rt.2001s.227.

også for nordmenn som gir eller tar i mot bestikkelser i utlandet.⁷ Det er derfor relevant å rette søkelyset mot norske virksomheter og bedrifter som har operasjoner og forretningsaktiviteter i land hvor korrupsjon er vanlig.

I denne avhandlingen vil det bli redegjort for vilkårene for at det foreligger korrupsjon etter straffeloven § 276a, særlig angående bestikkelser i utlandet. Begrepet ”utilbørlig fordel” er en rettslig standard, og det er derfor ikke ut fra ordlyd entydig klart hvor grensen mellom straffrie fordeler og straffbare bestikkelser går.

Hva som ligger i normen utilbørlig fordel vil derfor variere både mellom sektorer internt i det norske samfunnet, men også med hensyn til lokal forretningspraksis og kulturforhold i andre land hvor korrupsjon er alminnelig.

På denne bakgrunn er det interessant å belyse hva som ligger konkret i normen utilbørlig fordel vedrørende grensen for bestikkelser som skjer i forbindelse med norsk virksomhet og norske bedrifter som har oppdrag i utlandet.

Temaet er å belyse når en bestikkelse anses som en utilbørlig fordel i strl. § 276a sin forstand, gitt forholdene i det landet korrupsjonen finner sted, herunder øvrige momenter som inngår i utilbørlighetsvurderingen.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Hovedproblemstillingen for oppgaven er grensen for utilbørlig fordel når bestikkelsen er betalt i utlandet.

Problemstillingen er delt i to underproblemstillinger:

1. Den rettslige reguleringen av bestikkelser etter norsk rett.
2. Betydningen for utilbørlig fordel at bestikkelsen er betalt i utlandet.

⁷ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) s. 57-58. § 276a omfattes av strl. § 12(1) nr. 3a og nr. 4a.

Avslutningsvis vil det bli gitt en rettspolitisk vurdering av om mindre bestikkelser i utlandet bør straffebelegges.

Fokuset vil være på bestikkelser betalt i utlandet og hva som konkret blir vektlagt i utilbørighetsvurderingen ut fra ordlyden i lovkravet ”utilbørlig fordel”.

Formålet med oppgaven er å klargjøre om det at bestikkelsen er betalt i utlandet har innvirkning på vurderingen av straffbarheten i forhold til straffeloven § 276a. Oppgaven vil fokusere på de rettskildefaktorer som er relevante for å bestemme gjeldende rett på området.

For at straffansvar skal foreligge, må alle de fire straffbarhetsvilkårene - objektivt gjerningsinnhold, skyldkravet, tilregnelighet og fravær av straffrihetsgrunner være - oppfylt.⁸ Det er på det rene ut fra lovens ordlyd at det objektive vilkåret ”stilling, verv eller oppdrag” også omfatter stilling, verv eller oppdrag i utlandet, jf. strl. § 276a (2).

Drøftelsen vil avgrenses til å fokusere på kravet om utilbørlig fordel i den objektive gjerningsbeskrivelsen. Innholdet for øvrig i de objektive vilkårene for straffansvar vil ikke bli behandlet. Det være seg hvem som ”krever, mottar eller aksepterer” eller ”gir eller tilbyr”, posisjonene ”stilling, verv eller oppdrag”, tilknytningskravet ”i anledning av” eller fordelsbegrepet.⁹ Av hensyn til oppgavens omfang vil heller ikke de øvrige straffbarhetsvilkårene bli nærmere behandlet.

⁸ Jf. Andenæs, Johs.: ”Alminnelig strafferett”, (2005) side101.

⁹ For nærmere forklaring av begrepene se Andenæs, Johs.: ”Spesiell strafferett og formuesforbrytelser”, samlet utgave ved Kjell V. Andorsen, (2008) side 421-424.

1.3 Rettskilder og metode

Nedenfor gis en redegjørelse for metode, samt relevans og vekt av de rettskildefaktorene som vil bli benyttet i oppgaven. Drøftelsene av de rettslige problemstillingene i oppgaven vil bli foretatt etter alminnelig juridisk metode.¹⁰

1.3.1 Lovtekst

Utgangspunkt tas i straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 (strl.) § 276a. Etter legalitetsprinsippet krever idømmelse av strafferettslig reaksjon hjemmel i lov.¹¹ En naturlig språklig forståelse av straffebestemmelsen om korrupsjon er derfor avgjørende av hensyn til borgernes forutberegnelighet.¹² Terskelen for utvidende tolkning av en straffebestemmelse til ugunst for tiltalte er høy, og det skal således sterke grunner til for å fravike en naturlig forståelse av ordlyden.¹³ Hensynet til klarhet er grunnet i at borgerne skal kunne innrette seg slik at de er på den sikre siden av korrupsjonsbestemmelsen.¹⁴

1.3.2 Forarbeider

De viktigste forarbeidene til korrupsjonsbestemmelsen er NOU 2002:22 *En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon*, Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) *Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)* og Innst.O.nr.105 (2002-2003) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)*.

Selv om den alminnelige straffebestemmelsen om korrupsjon i strl. § 276a ble vedtatt 4. juni 2003 og trådte i kraft fra samme tidspunkt, er omfanget av rettspraksis om tolkning av utilbørighetsvilkåret fortsatt begrenset. Forarbeidene er derfor en sentral rettskilde ved fastleggelsen av rettstilstanden og den innholdsmessige forståelsen av utilbørighetsvilkåret.

¹⁰ Se Eckhoff, Torsten: "Rettskildelære", (2001) side 19-36.

¹¹ Foreskrevet i Grunnloven § 96, samt EMK art. 7.

¹² Jf. Eskeland, Ståle: "Strafferett" (2006) side 115-116 og Andenæs, (2005) side 104.

¹³ Rt.1976 s.1434

¹⁴ Jf. Andenæs (2005) side 116.

1.3.3 Rettspraksis

Forarbeidene forutsetter at domstolen skal fastlegge innholdet i utilbørighetsnormen.¹⁵ Det vil fortrinnsvis gjelde rettspraksis fra Høyesterett. Høyesterett har avsagt avgjørelser om korrupsjon de siste årene, men ingen saker omhandler bestikkelser i utlandet. Heller ikke har momentene i utilbørighetskriteriet vært fokusert spesielt i avgjørelsene. Det foreligger flere avgjørelser fra underrettspraksis der utilbørlig fordel inngår i drøftelsene. Rettskildemessig vil disse imidlertid ha begrenset vekt i forhold til Høyesteretts praksis. Avgjørelsene vil likevel ha argumentasjonsverdi, og kan benyttes som støttemoment for et standpunkt¹⁶. De vil således gi en viss veiledning som eksempel i tolkningen av de relevante momentene i utilbørighetsnormen.

1.3.4 Internasjonale konvensjoner

Korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven bygger i vesentlig grad på internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til og ratifisert. Innføringen av korrupsjonsbestemmelsene i strl. § 276a i 2003 ble gjort som direkte følge av Norges internasjonale forpliktelser om å ha effektive straffereaksjoner mot korrupsjon.¹⁷ De folkerettslige konvensjonene er derfor relevante kilder for tolkningen av interne norske korrupsjonsrettsregler.

De viktigste konvensjonene er OECDs konvensjon om bekjempelse av bestikkelse av utenlandske offentlige tjenestemenn i internasjonale forretningstransaksjoner av 21. november 1997 (OECD-konvensjonen), ratifisert av Norge 18. desember 1998, Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon av 4. november 1998 (Europarådskonvensjonen), ratifisert av Norge 27. januar 1999, og De forente nasjoners konvensjon mot korrupsjon (UNCAC) av 31. oktober 2003 (FN-konvensjonen), ratifisert av Norge 29. juni 2006.

¹⁵ Ot.prp.nr.78 side 34.

¹⁶ Jf. Nygaard, Nils ”Rettsgrunnlag og standpunkt”, (2004) side 110.

¹⁷ Ot.prp.nr.78 side 7-8.

OECD-konvensjonen kriminaliserer aktiv korrupsjon og får virkning for bedrifter og enkeltpersoner som bestikker offentlige tjenestemenn i andre land og internasjonale institusjoner, jf. konvensjonens artikkel 1. Europarådskonvensjonen kriminaliserer både aktiv og passiv korrupsjon, gjelder både privat og offentlig sektor og får virkning både i Norge og i utlandet, jf. konvensjonens artikler 2-11. Både OECD og Europarådet har evalueringer for å følge opp gjennomføringen av konvensjonene i de enkelte landene.¹⁸

FN-konvensjonens formål er å fremme internasjonalt samarbeid for å forebygge og bekjempe korrupsjon. Konvensjonen inneholder bestemmelser om forebyggende tiltak, og pålegger statene å kriminalisere en rekke handlinger av korrump karakter. Den gjelder kriminalisering av bestikkelser i både offentlig og privat sektor, og virker både for interne forhold og utenlands. Videre omfatter den tilbakelevering av midler som stammer fra ulovlige handlinger.

Metode for tolkning av konvensjoner følger av Wien-konvensjonen¹⁹ om traktatretten. Som i alminnelig norsk juridisk metode er *"the ordinary meaning"* av ordlyden i tråd med vanlig språkbruk utgangspunktet for tolkningen, jf. Wien-konvensjonen artikkel 31 nr. 1. Men ordlyden vil i konvensjonstolkning ha en ytterligere sentral rolle fordi det er ordlyden partene har forhandlet om.²⁰ Dette tilsier en forskjell fra alminnelig norsk juridisk metode.

Med hensyn til folkeretten gjelder også presumsjonsprinsippet og forutsetningen om at norsk rett formodes å være i samsvar med folkeretten.²¹ Det innebærer at ved tolkningskonflikter mellom norske korrupsjonsregler og konvensjonsforpliktelser velges det tolkningsresultatet som er i samsvar med folkeretten. På den annen side utgjør

¹⁸ OECDs oppfølging skjer i Working Group on Bribery in International Business Transactions, jf. OECDs evalueringsrapport av Norge – phase 2, av 12. april 2004. Mens Europarådets oppfølging skjer i Group of States against Corruption (GRECO), jf. GRECOs evalueringsrapport av Norge, av 19. februar 2009.

¹⁹ Jf. Wien-konvensjonen om traktatretten av 23. mai 1969, artikkel 31-33. Konvensjonen gir tolkningsregler for folkerettslige normer. Det er alminnelig antatt at Wien-konvensjonen kodifiserer internasjonale sedvanerettslige prinsipper og at den derfor også er bindende for stater som ikke har ratifisert den, slik som Norge.

²⁰ Jf. Ruud, Morten og Ulfstein, Geir: *"Innføring i folkerett"*, (2006) side 92-94.

²¹ Jf. Ruud, (2006) side 64-66.

suverenitetsprinsippet en begrensning i forhold til folkeretten ved at internasjonale konvensjoner ikke bør tolkes videre enn nødvendig.²²

Til dette kommer at konvensjonene er resultat av kompromisser og pålegger minimumsforpliktelser. Gjeldende norsk rett går ”på flere sentrale punkter”²³ lenger enn det konvensjonene krever. Internasjonale folkerettslige forpliktelsene åpner da også for at Norge kan ”adopt more strict or severe measures” enn konvensjonene tilsier.²⁴ Metodemessig innvirker dette imidlertid på tolkningen ved at slutninger fra norsk rett vil være en annen enn fra konvensjonene.

Andre rettskilder der utilbørighetsvilkåret i § 276a er behandlet vil bli trukket inn når dette er naturlig.

1.4 Begrepsbruk

1.4.1 Korrupsjon

Selv om korrupsjon er et velkjent fenomen, eksisterer det ingen felles definisjon av korrupsjon i det internasjonale samfunnet. Forståelsen varierer med hvilket perspektiv som legges til grunn og som påpekt ”no definition of corruption will be equally accepted in every nation”.²⁵

Språklig sett kommer ordet korrupsjon opprinnelig fra det latinske *corrumpere* som betyr å ”skjemme ut, forderve, ødelegge moralsk”. Ordet *corrumpere* er sammensatt av *cum*, som betyr ”med, sammen”, og *rumpere*, som betyr ”bryte”.²⁶ En korrupt person er en som mangler integritet.

²² Suverenitetsprinsippet innebærer at statene bare er underkastet sin egen vilje, men omfatter også det å gi avkall på suvereniteten eller avtale innskrenkninger i denne, jf. Ruud, (2006) side 22.

²³ Ot.prp.nr. 78 side 6.

²⁴ Se FN-konvensjonen art. 65 nr. 2.

²⁵ Jf. Europarådskonvensjonens ”*Explanatory Report*” (1998) side 1.

²⁶ Jf. Gedde-Dahl (2008) side 11.

En utbredt definisjon av korrupsjon er den som brukes av Verdensbanken om at korrupsjon er misbruk av offentlig makt til egen fordel, men denne er noe snever siden den ikke omfatter privat sektor, samt at det ikke er all maktmisbruk som innebærer korrupsjon. Forarbeidene påpeker at korrupsjonsbegrepet forutsetter at det skjer en samhandling mellom minst to personer, og da normalt slik at begge kan bebreides handlingen.²⁷

Legaldefinisjonen av korrupsjon i norsk rett er gitt i strl. § 276a. I strafferettslig forstand er korrupsjon å gi/tilby eller kreve/motta/aksepterer en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag. Bestemmelsen omfatter både passiv korrupsjon²⁸ og aktiv korrupsjon²⁹. Kjernen i korrupsjonsbegrepet er ”utilbørlig fordel” som angir grensen for den straffbare handlingen.

Ordlyden er skjønnsmessig formulert, og det er således ”ingen klar definisjon i straffebudet av begrepet korrupsjon.”³⁰ At definisjonen er vid tilsier også at den ”synes å rekke lenger enn det som i dagligtalen gjerne forbindes med korrupsjon”.³¹

Dette er imidlertid et bevisst valg i det lovforarbeidene legger til grunn ”en vid definisjon av korrupsjonsbegrepet”.³² Både Straffelovrådet og Justisdepartementet la i sine utredninger vesentlig vekt på det vide korrupsjonsbegrepet i Europarådskonvensjonen artiklene 2-11.

Grensen for korrupsjon mot lovlige handlinger trekkes der fordelens anses tilbørlig. Strafferettslig er korrupsjon straffbart slik det fremgår av definisjonen i strl. § 276a.

²⁷ NOU 2002:22 side 30.

²⁸ Jf. strl. § 276a (1) bokstav a, passiv korrupsjon der gjerningspersonen mottar en utilbørlig fordel.

²⁹ Jf. strl. § 276a (1) bokstav b, aktiv korrupsjon der gjerningspersonen mottar en utilbørlig fordel.

³⁰ Jf. rettens uttalelse i Ullevål-dommen, TOSLO-2005-134006

³¹ Jf. rettens uttalelse i Fesil-dommen, LH-2007-158006

³² NOU 2002:22 side 31 og Ot.prp.nr. 78 side 32.

1.4.2 Bestikkelse

Ordet bestikkelse er ikke brukt i straffeloven kapittel 26 om bedrageri, utroskap og korrupsjon, og heller ikke forarbeidene definerer bestikkelser som sådan. Men både i forarbeidene og i vanlig dagligtale benyttes ofte ordene korrupsjon og bestikkelser om hverandre.³³ Ordet ”bestikke ” kommer fra det tyske *bestechen* og betyr trolig ”å stikke/feste (en gave) på mottakerens erme”.³⁴

Korrupsjon dreier seg om smøring og bestikkelser i offentlig eller privat virksomhet.³⁵ Dette tilsier at korrupsjon favner videre og vil ofte i den språklige sammenhengen omfatte økonomisk kriminalitet som helhet. Bestikkelse er et begrep som benyttes mer om den konkrete korrupte handlingen. I juridisk litteratur er bestikkelser omtalt som ”*en urettmessig fordel som overføres fra giver til mottaker i hensikt å påvirke beslutnings- eller handlingsprosesser*”.³⁶ Det er et viktig kjennetegn ved bestikkelser at overføringen søkes å holdes skjult for omverdenen.³⁷

En bestikkelse er en korrupt handling og er således straffbar etter samme definisjon som korrupsjon i strl. § 276a.

1.4.3 Smøring

Korrupsjon brukes også ofte sammen med uttrykket smøring. Heller ikke smøring er benyttet i gjerningsbeskrivelsen i strl. § 276a.³⁸ Høyesterett har lagt til grunn at smøring ”*normalt ikke behøver å innebære noe annet enn at det ensidig er gitt en økonomisk ytelse i håp om senere velvillig behandling*”³⁹ I juridisk litteratur er uttalt at straffbare forhold

³³ Ot.prp.nr. 78 side 12.

³⁴ Jf. Gedde-Dahl (2008) side 11.

³⁵ NOU 2002:22 side 30.

³⁶ Jf. Cars, Thorsten: ”*Mutbrott, bestickning och korruptiv marknadsföring*”, (2001) side 16 og Stordrange, Bjørn: ”*Forbrytelser mot vårt økonomiske system*”, (2007) side 80.

³⁷ Jf. Stoltenberg, Lars: ”Bestikkelser i private forhold - noen bemerkninger etter Høyesteretts dom i Rt.2001s.227”, (2001) side 138.

³⁸ NOU 2002:22 side 30.

³⁹ Rt.1970s.1606.

betegnes som smøring når det gjelder en ensidig ytelse av en fordel.⁴⁰ I denne oppgaven vil ikke uttrykket smøring bli benyttet eksplisitt. Begrepet bestikkelse er det som vil bli brukt som generell betegnelse på den korruperte handling.

1.4.4 Facilitation payments

Forarbeidene omtaler også en særlig type bestikkelser som facilitation payments.⁴¹

Facilitation payments er små betalinger til utenlandske offentlige tjenestemenn for å få dem til å gjøre jobben sin.⁴² I OECD-konvensjonens forarbeider omtales slike bestikkelser som *"Such payments, which, in some countries, are made to induce public officials to perform their functions, such as issuing licences or permits."*⁴³ Ofte vil dette være i situasjoner der personen som må betale har krav på ytelsen. Det kan være at en politimann krever betaling for at personen skal få tilbake passet sitt. Krav om facilitation payments har derfor ofte preg av utpressing.⁴⁴

Begrepet facilitation payments blir i privat sektor også omtalt som tilretteleggelsespenger⁴⁵ som bedriften må betale for å få utført en tjeneste som den i utgangspunktet har krav på uten ekstra betaling. Ord som *"speed money"* er også brukt.⁴⁶

Etter norsk rett er facilitation payments å anse som korrupsjon, men forarbeidene tar forbehold om at dette ikke betyr *"at facilitation payments i utlandet alltid gir grunnlag for straff"*⁴⁷ etter strl. § 276a.

⁴⁰ Jf. Stordrange (2007) side 82.

⁴¹ Ot.prp. nr. 78 side 35-36.

⁴² Ot.prp. nr. 78 side 56.

⁴³ Jf. Punkt 9 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

⁴⁴ Ot.prp. nr. 78 side 36.

⁴⁵ Jf. St.meld. nr.10 (2008-2009) *"Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi"* side 32.

⁴⁶ Jf. Høringsuttalelsen til Transparency International Norge i Ot.prp. nr. 78 side 31.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 78 side 36.

1.5 Videre fremstilling

Hovedproblemstillingen for oppgaven er straffeloven § 276a og grensen for utilbørlig fordel ved korrupsjon og innvirkningen på utilbørlighetsvurderingen når bestikkelsen er betalt i utlandet.

I kapittel 2 gis en innføring i begrunnelsen og hensynene bak korrupsjonsbestemmelsen for å synliggjøre bakteppet for verdiene utilbørlighetsvurderingen skal ivareta.

I kapittel 3 gis en generell gjennomgang av den rettslige reguleringen av bestikkelser i norsk rett og hvordan grensen mellom straffbar korrupsjon og straffrie ytelser er angitt ved nivået på utilbørlighetsstandarden. Utilbørlighetsstandarden gjennomgås for å belyse skjønsmessige sider av utilbørlighetsvurderingen i korrupsjonsbestemmelsen. Drøftelsen viser videre hvilke momenter som er relevante for fastsettelsen av gjeldende rett for bestikkelser generelt etter norsk strafferett.

I kapittel 4 gis en drøftelse av bestikkelser foretatt i utlandet og den betydningen dette har for utilbørlighetsvurderingen. Analysen fokuserer på i hvilken grad relevante momenter i utilbørlighetsvurderingen påvirkes av at handlingen er foretatt utenfor Norges grenser og om dette har konsekvenser for straffbarheten av bestikkelsene. Drøftelsene i kapittel 3 og 4 utgjør oppgavens hovedproblemstillinger.

I kapittel 5 gis en oppsummerende konklusjon på hovedproblemstillingen i oppgaven om hvor vidt det har betydning for utilbørlighetsvurderingen at bestikkelsen er foretatt i utlandet.

Avslutningsvis, i kapittel 6, gis en rettspolitisk vurdering av om mindre bestikkelser i utlandet bør tillates. Fokuset er på argumenter for og mot straffebelegging av mindre bestikkelser, herunder facilitation payments.

2 Begrunnelse og sentrale hensyn

Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over bakgrunnen for vedtakelsen av korrupsjonsbestemmelsen i strl. § 276a og de sentrale hensyn som ligger bak reglene. Intensjonen og verdiene bak strl. § 276a bidrar til å kaste lys over tolkningen av utilbørighetsvilkåret og danner bakgrunn for oppfølging av de folkerettslige forpliktelsene.

2.1 Begrunnelse for reglene

Korrupsjonsbestemmelsen i strl. § 276a ble innført i straffeloven ved lov av 4. juli 2003 nr. 79 og trådte i kraft fra samme tidspunkt. De bestemmelser som gjaldt korrupsjon i norsk strafferett før vedtakelsen av strl. § 276a kom til kort og tilfredsstilte ikke Norges forpliktelser etter Europarådskonvensjonen og OECD-konvensjonen. Norske myndigheter prioriterer høyt å delta aktivt i det internasjonale samarbeidet mot korrupsjon,⁴⁸ og korrupsjonsbestemmelsen ble tilføyd straffeloven for å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser.

I tillegg til kravene etter folkeretten var formålet å omredigere regelverket mot korrupsjon og fjerne ubegrunnede forskjeller. Blant annet var det bare bestikkelser av offentlige tjenestemenn som var uttrykkelig regulert, mens det ikke forelå noen generell bestemmelse som rammet korrupsjon i privat sektor.⁴⁹ Det gamle regelverket var også preget av uhensiktsmessige forskjeller i straffbarhetsvilkår og strafferammer i de gamle straffebestemmelsene.⁵⁰ Endelig var innføringen begrunnet i at en allmenn straffebestemmelse om korrupsjon ville gjøre det mulig å utarbeide statistiske⁵¹ oversikter over antall korrupsjonssaker hvert år.⁵²

⁴⁸ Ot.prp. nr. 78 side 6-7.

⁴⁹ NOU 2002:22 side 9.

⁵⁰ Innst. O. nr. 105 (2002-2003) side 3 og Ot.prp. nr. 78 side 32.

⁵¹ Påpekt i GRECOs (Group of States against corruption) evaluering av Norge i 2002, se Ot.prp. nr. 78 side 8.

⁵² Ot.prp. nr. 78 side 30 og Innst. O. nr. 105 (2002-2003) side 2.

2.2 Sentrale hensyn

De bakenforliggende hensyn er av betydning for fastleggelsen av utilbørighetsbegrepet. I strafferetten kan ikke reelle hensyn begrunne utvidende tolkning av lovens ordlyd, men de kan ha relevans i utilbørighetsvurderingen i de tilfeller der gjerningsbeskrivelsen gir rom for flere alternative løsninger.

Lovgiver fremhever i forarbeidene⁵³ til strl. § 276a at korrupsjon er samfunnsskadelig og klart straffverdig. Formuleringene bygger på ordlyden i de internasjonale konvensjonene.

I fortalen til FN-konvensjonen fremheves at korrupsjon skaper store problemer og utgjør en trussel mot stabiliteten og sikkerheten i samfunnet ved at demokratiske verdier og institusjoner undergraves. Korrupsjon fører til at etiske verdier, bærekraftig utvikling og rettsstaten settes i fare.⁵⁴ Til dette kommer at korrupsjon antas å være et økende problem både nasjonalt og internasjonalt.

I fortalen til Europarådskonvensjonen vektlegges klart de samfunnsskadelige konsekvensene av korrupte handlinger. Korrupsjon *”threatens the rule of law, democracy and human rights, undermines good governance, fairness and social justice, distorts competition, hinders economic development and endangers the stability of democratic institutions and moral foundations of society.”*⁵⁵ Fortalen til OECD-konvensjonen påpeker at korrupsjon reiser alvorlige moralske og politiske problemer, undergraver godt styresett og økonomisk utvikling og virker konkurransevridende på internasjonal handel.⁵⁶

Skadevirkningene av korrupsjon er vektlagt av Høyesterett. I Statoil-dommen påpeker retten at *”korrupsjon er en forbrytelse av sterkt samfunnsskadelig karakter.”*⁵⁷ Saken gjaldt en Statoil-ansatt som ble dømt for grov utroskap ved korrupsjon fordi han mottok

⁵³ Innst. O. nr. 105 side 2, Ot.prp. nr. 78 side 5 og NOU 2002:22 side 30.

⁵⁴ Jf. Fortalen til FN-konvensjonen punkt 1.

⁵⁵ Jf. Fortalen til Europarådskonvensjonen 5. avsnitt.

⁵⁶ Jf. Fortalen til OECD-konvensjonen første avsnitt.

⁵⁷ Rt.2001s.227.

penger fra et konsultentselskap som fikk tildelt kontrakter. Retten fremhever at avhengighetsforholdet som oppstår ved korrupsjon kan føre til *”skadevirkninger langt utover det som direkte ville følge av bestikkelsen”*. Skadeomfanget av korrupsjon for fornærmede kan således bli *”langt mer omfattende”*⁵⁸ og være uavhengig av størrelsen på det beløp som gis eller mottas i bestikkelse.

Domstolene har også etter lovendringen fulgt opp uttalelsene i forarbeidene.

I Herlofsen/Sandstrøm-dommen legger lagmannsretten til grunn at det må reageres strengt mot virksomheten de tiltalte har drevet. Saken gjaldt grov korrupsjon ved at de tiltalte mot betaling utstedte uriktige lege- og psykologerklæringer i den hensikt å påvirke soningsforhold eller utsette rettsaker. Lagmannsretten finner at *”[v]irksomheten undergraver tilliten til rettsapparatet og straffehandvingen og representerer en trussel mot viktige rettsstats- og demokratiprinsipper som vårt samfunn bygger på.”*⁵⁹

I Undervisningsbygg-dommen var problemstillingen straffutmålingen for en eiendomssjef som var dømt for å ha mottatt bestikkelser i bytte mot tildeling av oppdrag til ulike firma. Høyesterett vektlegger forarbeidenes *”understreking av straffverdigheten ved korrupsjon gir dessuten etter mitt syn, ..., grunnlag for en viss skjerpelse av straffenivået.”*⁶⁰

Uttalelsene viser at retten følger opp departementets oppfatning om at *”grove korrupsjonshandlinger kan fremstå som mer straffverdige enn de fleste andre grove formuesforbrytelser”*⁶¹ og lovgivers intensjon med korrupsjonsbestemmelsen som *”et effektivt middel i kampen mot korrupsjon.”*⁶²

Et sentralt moment i tolkningen av utilbørighetsvilkåret vil være å følge opp denne intensjonen slik at de folkerettslige forpliktelsene om *”effektive, forholdsmessige og*

⁵⁸ Rt.1996s.1111.

⁵⁹ LB-2008-28434.

⁶⁰ Rt.2008s.1473.

⁶¹ Ot.prp. nr. 78 side 45.

⁶² Ot.prp. nr. 78 side 32.

forebyggende straffesanksjoner”⁶³ blir oppfylt. Alt innenfor de rammer som hensynet til rettssikkerhet setter.⁶⁴

2.2.1 Særlige hensyn i offentlig sektor

Hensynet til allmennhetens tillit⁶⁵ til offentlig forvaltning er et vesentlig hensyn for kriminaliseringen av korrupsjon.⁶⁶ Det er avgjørende at borgerne har tillit til de grunnleggende verdiene i offentlig forvaltning om saklighet, habilitet og at vedtak treffes på objektivt grunnlag, uten påvirkning av utenforliggende hensyn. Forarbeidene presiserer at selv om tjenestemannen ikke yter gjengjeld er det å motta bestikkelse i seg selv en indikasjon for allmennheten på at uriktige tjenestehandlinger finner sted. Mistanken om forskjellsbehandling og at man kan kjøpe seg rettigheter eller fritagelser er i seg selv ødeleggende for borgernes tillit til offentlig forvaltning. Dette er fremhevet av retten i Teliasonera-dommen: *”Blotta misstanken att verksamheten ... inte bedrivs med opartiskhet och saklighet är ägnad att rubba allmänhetens förtroende till offentliga organ.”*⁶⁷

Forbudet mot korrupsjon i strl. § 276a er begrunnet i hensynet til å opprettholde en velfungerende offentlig administrasjon og en forutsetning for et stabilt demokrati. Dersom befolkningen ikke har tillit til offentlige institusjoner begrenses institusjonenes innflytelse og deres mulighet til å styre.⁶⁸

2.2.2 Særlige hensyn i privat sektor

Forarbeidene fremhever at hensynet til borgernes tillit også gjelder for privat sektor. Effektive korrupsjonsbestemmelser er *”viktige for å opprettholde tilliten til det private*

⁶³ Se Ot.prp. nr. 78 side 5, Europarådskonvensjonen artikkel 19 og OECD-konvensjonen artikkel 3.

⁶⁴ Ot.prp. nr. 78 side 32.

⁶⁵ Kommer bl.a. til uttrykk i forvaltningsloven § 6(2) hvis *”andre særegne forhold foreligger som er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet”*.

⁶⁶ NOU 2002:22 side 30.

⁶⁷ Jf. Stockholm Tingsrett, B 12813-06.

⁶⁸ Jf. Thrap-Meyer, Robin: *”Korrupsjon og straffelov. En studie av straffeloven §§112 og 113”*, (2001) side 38.

nærings- og organisasjonsliv...”.⁶⁹ Videre fremheves at korrupsjon virker konkurransevridende og er illojalt overfor andre næringsdrivende og forbrukerne.⁷⁰

Utveksling av skjulte ”kickbacks”, bestikkelser og andre tjenester i bytte for viktige salgs- og anbudskontrakter, konsesjoner eller lisenser for utnyttelse av verdifulle ressurser er ødeleggende for et velfungerende marked. Høyesterett har påpekt at for korrupsjon innen næringslivet er det et ”*spesielt moment at det vil kunne hindre rasjonalisering og effektivisering.*”⁷¹ Når korrupsjon får utvikle seg, vil ikke lenger det viktigste være å frembringe god kvalitet og konkurransedyktig pris. Snarere vil det å være dyktig til å opptre korrupt stå i fokus. Prevensjonshensyn og hensynet til den frie konkurransen i privat sektor taler for at korrupsjon må være straffesaksjonert.⁷²

⁶⁹ Ot.prp. nr. 78 side 33.

⁷⁰ NOU 2002:22 side 30.

⁷¹ Rt.2001s.227.

⁷² NOU 2002:22 side 30.

3 Den rettslige reguleringen av bestikkelser etter norsk rett

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil det bli gitt en redegjørelse for den rettslige reguleringen av bestikkelser i norsk rett. Dette er grunnlaget og utgangspunktet for hva som anses som en korrumpert handling. Hva det innebærer at korrupsjonsbestemmelsene er angitt som en rettslig standard vil bli belyst. Drøftelsen vil videre konsentrere seg om det objektive utilbørighetsvilkåret og de momenter som inngår i det.

3.2 Rettslig standard og skjønnsmessig rettsstrid

Forarbeidene slår fast at "utilbørlig" er en "rettslig standard" som angir grensen mellom straffrie og straffbare forhold.⁷³ Siden dette ikke er et presist begrep, gir bruken av rettslig standard som grensekriterium opphav til en viss rettsuvisshet.

Det vil være en kjerne der bestikkelsen klart strider mot lovbestemmelsen. Men det vil også være en skjønnsbetont gråsoner der avgjørelsen om fordelen rammes av korrupsjonsbestemmelsen eller ikke beror på egenarten og omstendighetene i den konkrete sak. Særlig ved bestikkelser i utlandet vil skjønnsvurderingen være fremtredende siden utilbørighetsvurderingen vil kunne påvirkes av forhold utenfor Norges grenser.

Legalitetsprinsippet i strafferetten innebærer at straffbarhet må ha forankring i lovteksten for at straff kan idømmes, noe som sikrer rettsuvisshet for borgerne.⁷⁴ Høyesterett har uttalt at "*[a]nvendelse av rettslige standarder som grunnlag for straffereaksjoner er ikke uproblematisk på bakgrunn av de hensyn som ligger til grunn for lovkravet i Grunnloven § 96. Jeg er enig med lagmannsretten i at denne type straffebestemmelser må tolkes med varsomhet...*"⁷⁵ Vaghet i gjerningsbeskrivelsen gir spenning med hensyn til

⁷³ NOU 2002:22 side 38.

⁷⁴ Jf. Høgberg, Alf Petter: "Om reelle hensyn og deres betydning for grensen mellom straffbare og straffefrie handlinger", Tidsskrift for rettsvitenskap (2000) side 624.

⁷⁵ Rt.2005 s.1628.

rettferdighetshensynet, vilkårlighetshensynet og forutberegnelighetshensynet⁷⁶, samt i forhold til klarhetskravet fordi borgerne ifølge Høyesterett særlig ”*hvor det gjelder den almindelige straffelov*” har krav på å få ”*klar beskjed om, hvad de kan straffes for.*”⁷⁷

Videre kan det anføres at jo strengere strafferammen er, desto mer bestemt må angivelsen av det straffbare forholdet være.⁷⁸ Når det gjelder strafferammen⁷⁹ for korrupsjonsbestemmelsen kan dette ses på som et moment som snevrer inn og begrenser anvendelsesområdet for strl. § 276a til de klart alvorlige tilfellene av korrupsjon.

Den rettslige standardens dynamiske og skjønnsmessige karakter vil kunne gi opphav til tolkningstvil med hensyn til hvor den strafferettslige grensen for bestikkelser skal gå. Alternativet til rettslig standard er en mer detaljert og presis utforming av loven. Kritikken⁸⁰ mot et for utydelig utilbørighetsvilkår i loven⁸¹ har i Sverige ført til at justisdepartementet har bestemt at ”*mutbrottslagstiftningen*” skal moderniseres. ”*Syftet ska vara att åstadkomma en modernare samt ändamålsenlig och lättillgänglig reglering med tydliga kriterier för straffansvar*”⁸² Usikkerheten i utilbørighetsvilkåret er i svensk rett særlig fokusert i forhold til uklare grenser innenfor privat sektor.

I norsk rett har lovgiver overlatt til dommerskjønnet gjennom rettspraksis å nærmere presisere meningsinnholdet i utilbørighetsstandarden.⁸³ Loven gir gjennom den rettslige standarden anvisning på en vurdering fra domstolens side. Andenæs har uttalt at dette ”*vil*

⁷⁶ Krav om forutberegnelighet er innfortolket i EMK art 7.

⁷⁷ Rt.1933 s.212.

⁷⁸ Jf. Thrap-Meyer (2001) side 450.

⁷⁹ Strafferammen for vanlig korrupsjon etter strl. § 276a er bøter eller fengsel inntil 3 år, mens strafferammen for grov korrupsjon etter strl. § 276b er fengsel inntil 10 år. I straffeloven (2005) er strafferammen videreført uendret, se henholdsvis § 387 og § 388.

⁸⁰ Jf. Oldenstam, Robin ”Bestikkelse (mutor) og korrupsjon – var skal grensen gå?”, Det 38. nordiske Juristmøde København (2008) side 427-433.

⁸¹ Utilbørighetsvilkåret er kjernes spørsmålet også i svensk rett, jf. NJA1981s.1174 og NJA1993s.539, samt NJA 2008s.705-HD-B-1866-07.

⁸² Se Justitiedepartementet, Kommittédirektiv 2009:15 ”En modernare mutbrottslagstiftning och en kod för beslutspåverkan inom näringslivet”. Oppdraget skal fremlegges i juni 2010.

<http://www.regeringen.se/sb/d/11669/a/122905>.

⁸³ Ot.prp.nr.78 side 34.

jo i realiteten si at den ikke selv trekker opp en skarp grense mellom straffbart og ikke straffbart, men at den bevisst overlater den nærmere grensedragning til domstolen.”⁸⁴

Men domstolen står ikke fritt selv om dommerskjønnet er vidt. Begrensningen ligger i at det må foreligge et klart klanderverdig forhold før strl. § 276a kan anvendes.⁸⁵ Dette er et uttrykk for at korrupsjonsbestemmelsen er ment bare å ramme handlemåter som er anerkjent rettsstridige. Rettsstridsreservasjonen innebærer at det kan tenkes tilfeller hvor en handling ikke er straffbar selv om den inngår under lovens ordlyd.⁸⁶ Avveiningen beror på de verdier og interesser som strl. § 276a skal verne, og begrensningen må finnes ved tolkning av straffebudet selv.⁸⁷ Tvilsprinsippet gjelder ikke i forhold til rettsanvendelsestil⁸⁸ ved tolkningen av utilbørighetsstandarden. Dommeren vil velge den ”forståelse som han finner har de beste grunner for seg.”⁸⁹

Bruken av rettslig standard gir utviklingsmuligheter og fleksibilitet, slik at domstolen i det enkelte tilfelle kan vurdere hvilke hensyn som må tillegges slik vekt at en bestikkelse som i og for seg går inn under korrupsjonsbestemmelsen, likevel ikke kan anses som rettsstridig og derfor ikke rammes av strl. § 276a.

3.3 Nærmere om utilbørighetsvilkåret som rettslig standard

Straffeloven § 276a krever at gjerningspersonen har krevd eller mottatt en utilbørlig fordel eller ytelse. Det objektive vilkåret innebærer at selve bestikkelsen som enten gis eller tilbys av den aktive bestikkeren, eller kreves, mottas eller aksepteres av den passive bestikkeren, må utgjøre en *utilbørlig fordel*. Den nærmere grensen mellom straffri ytelse og straffbar bestikkelse etter strl. § 276a beror på utilbørighetsvilkåret.

⁸⁴ Jf. Andenæs (2005) side 122.

⁸⁵ Ot.prp.nr. 78 side 35.

⁸⁶ Rt.1979 s.1492.

⁸⁷ Jf. Andenæs (2005) side 155.

⁸⁸ Jf. Andenæs (2005) side 102 og Høgberg (2000) side 626-629.

⁸⁹ Jf. Andenæs (2005) side 115-117.

Begrepet ”utilbørlig fordel” kommer fra det engelske ”*undue advantage*”⁹⁰ og ”*undue pecuniary or other advantage*”.⁹¹

I mange sammenhenger sidestilles utilbørlig med rettsstridig.⁹² Ordet utilbørlig betegner rent språklig noe som er kritikkverdig⁹³, straffverdig, urimelig eller ulovlig⁹⁴. Kriteriet er vagt formulert⁹⁵ og gir ikke umiddelbart tilstrekkelig veiledning for å gi utilbørlighetsbedømmelsen et konsist innhold. Forarbeidene presiserer objektive momenter som skal veilede domstolen i fastleggingen av det nærmere innholdet i standarden uten å være uttømmende.⁹⁶ Det kan innvendes at de objektive kjennmerkene ved bestikkelsen kunne vært tatt inn i loven og fungert som en veiledende presisering. Men som forarbeidene påpeker, er det ikke gitt at en mer detaljert gjerningsbeskrivelse ville gi mer klarhet for en lekmann, enn et enkelt og oversiktlig korrupsjonsstraffebed som henviser til den alminnelige dom over handlingen.⁹⁷

Vurderingstemaet i utilbørlighetsvilkåret ”*skal bero på oppfatningen i samfunnet i lys av de reelle hensyn og grunnleggende verdier som ligger bak bestemmelsen.*”⁹⁸

Kjernen i en rettslig standard er at det er en rettsregel som viser til en vurderingsnorm utenfor seg selv som avgjørende kriterium.⁹⁹

Fordelen er at utilbørlighetsvilkåret gir anvisning på en dynamisk målestokk for dommerens rettsanvendelse. Utfordringen ligger i at ”*utilbørlighetsstandarden vil...ikke ligge fast, men utvikles med bakgrunn av det rådende moralsynet i samfunnet til enhver tid*”.¹⁰⁰ Poenget med en rettslig standard er at den kan endres over tid. Motforestillingen er

⁹⁰ Jf. Europarådskonvensjonen artikkel 2-3, 7-8.

⁹¹ Jf. OECD-konvensjonen artikkel 1.

⁹² Se Andenæs (2008) side 422, samt Andenæs (2005) side 154-156.

⁹³ Jf. Gisle, Jon, ”*Jusleksikon*” (2003) side 315.

⁹⁴ Jf. Eskeland (2006) side 137-139.

⁹⁵ Jf. Alicante-dommen 08-171401MED-OTIR/06

⁹⁶ NOU 2002:22 side 9.

⁹⁷ Ot.prp. nr. 78 side 35.

⁹⁸ Se Ot.prp. nr. 78 side 34.

⁹⁹ Jf. Gisle (2003) side 245.

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 78 side 34.

at en utilbørighetsstandard uten konsist og fast innhold kan gi opphav til usikkerhet om hva som er bestikkelse og hva som tilbørlig fordel.

Bruken av rettslig standard gir imidlertid lovteknisk fleksibilitet. Lovgiver åpner for at innholdet i utilbørighetsbegrepet følger samfunnsutviklingen, enten den blir mer liberal eller mer restriktiv. Domstolens skjønnsutøvelse kan tilpasses utviklingen i takt med hva som objektivt sett oppfattes som en utilbørlig korrumpert handling.

Forarbeidene legger avgjørende vekt på at bestikkelser i norsk kultur normalt anses etisk uforsvarlig, og ser det slik at utilbørighetskriteriet er hensiktsmessig som avgrensningskriterium. Det presiseres at under norske forhold har gjerningspersonen ” *verken den som foretar en ”bestikkelse” eller den som mottar den, noen rimelig grunn til å balansere på kanten av straffebestemmelsen om korrupsjon*”.¹⁰¹ Det naturlige spørsmålet om hvorvidt dette vil kunne ses annerledes på når bestikkelsen er foretatt utenfor landets grenser, vil bli behandlet nærmere i kapittel 4.

Den nedre grensen mellom straffbare bestikkelser og straffrie fordeler fastlegges gjennom utilbørighetsstandarder. Det avgjørende er om handlemåten objektivt sett overskrider terskelen for det som anses utilbørlig og dermed er en straffbar bestikkelse. Utilbørighetsvurdering foretas konkret¹⁰² i den enkelte sak etter vurderingspregede momenter.

3.4 Tolkningsmomentene i utilbørighetsvurderingen

Det rettslige spørsmålet er *når* er en bestikkelse utilbørlig. Spørsmålet kan ikke besvares generelt fordi det som nevnt skal foretas en konkret helhetsvurdering av den enkelte handling. Formålet med dette kapittelet er imidlertid å gi en oversikt over tolkningsmomenter som inngår i utilbørighetsbedømmelsen. Forarbeidene¹⁰³ stiller opp en

¹⁰¹ Ot.prp.nr. 78 side 35.

¹⁰² Ot.prp. nr. 78 side 35.

¹⁰³ NOU 2002:22 side 31, 39 og Ot.prp. nr. 78 side 35, 55-56.

rekke momenter¹⁰⁴ som anses relevante i forhold til utilbørighetsvurderingen i straffebestemmelsen om korrupsjon.

3.4.1 Verdi og art

Den eventuelle økonomiske verdien av fordelene vil utgjøre et naturlig utgangspunkt for utilbørighetsvurderingen.¹⁰⁵ Et utgangspunkt for bedømmelsen vil normalt være at jo høyere verdi, jo lettere vil fordelene være utilbørlig.

Den generelle nedre grense for hva som anses utilbørlig kan ikke trekkes opp, men forarbeidene påpeker at "*mindre verdifulle gaver*"¹⁰⁶ som aksepteres av folk flest ikke skal kriminaliseres som utilbørlige. Fordeler som gis eller mottas i forbindelse med normal representasjon, eller som ligger innenfor vanlig gjestfrihet, skikk og bruk eller interne retningslinjer, vil derfor vanskelig overskride utilbørighetsterskelen.

Den typiske bestikkelse vil av art være kontanter eller gjenstander av en viss verdi. Men fordelens art kan også tilsi at den ikke er en bestikkelse, det være seg blomster, konfekt eller naturlige erkjentlighetsgaver.¹⁰⁷ I svensk rett er det påpekt at også fordelens verdi utover den rent økonomiske skal tas med i vurderingen. Både affeksjonsverdi og attraksjonsverdi vil kunne inngå i utilbørighetsvurderingen.¹⁰⁸

Det er på det rene at både tjenester og ytelser av ikke-økonomisk verdi også omfattes av fordelsbegrepet.¹⁰⁹ Det stilles ikke krav om at fordelene må ha selvstendig materiell verdi. Alle fordeler som mottaker eller giver ser seg tjent med eller kan dra nytte av er bestikkelser i lovens forstand.¹¹⁰ Dette kan være opptak i en eksklusiv klubb, god omtale i

¹⁰⁴ Oppregningen anses ikke uttømmende jf. ordlyden "*slik som*" i NOU 2002:22 side 31.

¹⁰⁵ Ot.prp.nr. 78 side 35 og 55

¹⁰⁶ Ot.prp.nr. 78 side 55.

¹⁰⁷ NOU: 2002:22 side 38.

¹⁰⁸ Jf. NJA 2008s. 705 - HD-B 1866/07.

¹⁰⁹ NOU 2002:22 side 38, samt Thrap-Meyer (2001) side 291.

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 78 side 54.

media, innsideopplysninger, at en sak behandles raskere, eller støtte til slektninger eller barn.

Verdien eller arten av fordelene kan likevel ikke tillegges avgjørende vekt isolert sett i utilbørighetsvurderingen, men fordelens karakter vil kunne være talende. Det avgjørende for vurderingen av momentet er hvordan fordelene fremstår i sammenhengen. Dette prinsippet er fremhevet av Høyesterett i Oslo-korrupsjonssaken. Retten påpekte at i korrupsjonssaker vil bevissituasjonen sjelden være klar, og slutninger må derfor trekkes ut fra ytre omstendigheter der ”[k]arakteren på den ytelse som gis, og den sammenheng den er gitt i, vil ha vesentlig vekt”.¹¹¹

Selv om gavens økonomiske verdi er betydelig, kan den etter sin art og etter omstendighetene være tilbørlig. For eksempel vil det etter forholdene normalt ikke være utilbørlig med gaver i markedsføring eller reklameformål når disse er innenfor forsvarlige rammer.¹¹² Annerledes vil det kunne fremstå når gaven er tilpasset de involverte sine personlige preferanser og ønsker. I Ullevål-dommen la retten vekt på at ”*både jakt og golf ble opplyst å være As store fritidsinteresser, og reisene var uten tvil tilpasset hans personlige ønsker.*”¹¹³

I TeliaSonera-saken hadde selskapet innbudt ledere i statlige myndigheter og hos private forretningsforbindelser med følge til forestillingen Mamma Mia og påfølgende mottakelse. Retten fant at handlingen samlet sett ikke var utilbørlig, men fremhevet som ”...den mest allvarliga invändingen...” mot tilbørighet at ”...nöjesinslaget har intagit en väl framträdande plats och att det inger betänkligheter att också mottagarnas närstående bjöds in.”¹¹⁴

¹¹¹ Rt.1993s.927.

¹¹² Ot.prp. nr. 78 side 39.

¹¹³ TOSLO-2005-134006.

¹¹⁴ Jf. TeliaSonera-dommen, B 12813-06, Stockholm Tingsrett.

Bestikkelsens verdi er et sentralt moment i utilbørighetsvurderingen, men må som de andre momentene vektas i sammenhengen og vil således ikke isolert sett være avgjørende.

3.4.2 Formålet

Det heter i forarbeidene at formålet bak ytelsen vil stå ”*sentralt*” i utilbørighetsvurderingen.¹¹⁵ Formuleringen innebærer at lovgiver mener momentet har stor vekt i totalvurderingen. Forholdet vil normalt være utilbørlig dersom formålet med fordelingen var å påvirke den passive bestikkersens¹¹⁶ utøvelse av en stilling, et verv eller et oppdrag.

Bestikkersens formål er vektlagt i Agder Energi-dommen der retten påpeker at ”*formålet med å videreføre avtalen*” var ”*åpenbart å skaffe seg selv, direkte eller indirekte, en uberettiget økonomisk fordel.*”¹¹⁷

Når den aktive bestikker gir noen en utilbørlig fordel, skyldes dette normalt et ønske om å oppnå noe for seg eller andre.¹¹⁸ Men det er sikker rett at det ikke er krav etter loven at det er oppnådd noe for at fordelingen skal anses utilbørlig. Forholdet er utilbørlig selv om det ikke er ytet gjengjeld til den aktive bestikkersen. Det er tilstrekkelig at formålet er å få vedkommende til å handle eller unnlate å handle på en måte som den aktive bestikkersen verdsetter.¹¹⁹ I Fesil-dommen uttaler retten at det er ”*hjemmel for å ramme den som yter en annen en utilbørlig fordel i anledning stilling m.v. uten at det kan påvises noe motiv for dette.*”¹²⁰

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 78 side 55.

¹¹⁶ Skyldkravet er forsett og det forutsetter derfor at den passive bestikker forstod formålet, eller regnet det som mest sannsynlig – eventuelt oppfylte forsettsvarianten *dolus eventualis*, jf. strl. § 40 (1) og § 42 (1). I straffeloven (2005) er skyldkravet forsett regulert i § 21 og § 22.

¹¹⁷ LA-2007-149713

¹¹⁸ Ot.prp. nr. 78 side 34.

¹¹⁹ Ot.prp. nr. 78 side 34.

¹²⁰ LH-2007-158006.

At hensikten med bestikkelsen vektlegges som moment i utilbørighetsvurderingen, men at motivet ikke trenger være oppnådd, effektiviserer korrupsjonsbestemmelsen ved at hensikten kan være vanskelig å bevise.

3.4.3 Posisjon og stilling

I utilbørighetsvurderingen må det tas hensyn til hvilken stilling eller posisjon giver og mottaker har.¹²¹ Personer som innehar betrodde stillinger eller posisjoner vil være underlagt en strengere norm. Dette går på forventninger om objektivitet og tillit til at personer i innflytelsesrike stillinger holder høy etisk standard.

Det stilles høye krav til at dommere og personer som utøver kontrollfunksjoner ikke mottar fordeler som det kan stilles spørsmål ved. Omvendt kan relativt verdifulle gaver være akseptable for personer i serviceyrker og personer i stillinger og posisjoner som ikke er beslutningstakere eller premissgivere.

Forarbeidene fremhever også at forholdet mellom partene skal tillegges vekt.¹²²

Vurderingen vil gå på om forholdet mellom partene er slik at det er naturlig at de gir hverandre gaver eller fordeler. Det vil være forskjell på at et selskap gir gave til en ukjent konsernsjef rett i forkant av kontraktsforhandlinger og at påskjønnelse gis ved markering av langt samarbeid mellom kontraktsparter.

I Ullevål-dommen gjaldt saken en *”eiendomssjef som var sentral premissgiver og/eller beslutningstaker ved tildeling av oppdrag.”* Retten påpeker at handlingen *”var egnet til å rokke ved tilliten og til å så tvil om dømmekraften til den person som tar imot slike gaver.”*

Kravet til personer i sentrale posisjoner med stor makt og stor påvirkningskraft er at de må være svært forsiktige med hvilke fordeler de tar i mot eller tilbyr andre.

¹²¹ Ot.prp. nr. 78 side 34,

¹²² Ot.prp. nr. 78 side 55.

3.4.4 Privat eller offentlig

Korrupsjonsbestemmelsen gjelder både for det offentlige og det private. I utilbørighetsvurderingen vil det imidlertid også være et relevant moment om vedkommende er offentlig ansatt eller ikke. Forarbeidene fremhever at det generelt må legges til grunn at offentlige tjenestemenn er underlagt en strengere korrupsjonsnorm enn personer ansatt i private virksomheter.¹²³ Hensynet til upartiskhet og tillit til offentlig forvaltning står sentralt her.

En viss veiledning for nivået på utilbørighetsvurderingen i offentlig sektor gis i tjenestemannsloven¹²⁴ § 20. Bestemmelsen er relativt streng og forbyr embets- eller tjenestemenn generelt å motta ”*gave, provisjon, tjeneste eller annen ytelse som er egnet til, eller av giveren er ment, å påvirke hans tjenestlige handlinger, eller som det ved reglement er forbudt å motta.*”

Terskelen i utilbørighetsnormen i strl. § 276a anses ikke i alle sammenhenger å være like streng som normen i tjenestemannsloven § 20. Forarbeidene legger imidlertid til grunn at dersom fordelen utgjør et brudd på bestemmelsen i tjenestemannsloven vil den lett utgjøre en uakseptabel fordel også etter korrupsjonsbestemmelsen i strl. § 276a.¹²⁵

Den strenge normen for offentlige tjenestemenn vil også gjelde for organisasjoner som utfører oppgaver for det offentlige. Det er også antatt at personer som jobber for ikke-statlige organisasjoner med ideelt formål er underlagt en relativt streng norm. Til dette kommer ansatte i institusjoner som forvalter og bruker offentlige midler. I Ullevål-dommen ble det bemerket som skjerpene for korrupsjonsforholdet at ”*i vårt tilfelle er*

¹²³ Ot.prp. nr. 78 side 56.

¹²⁴ Se lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m.

¹²⁵ Ot.prp. nr. 78 side 56.

fornærmede et sykehus som forvalter offentlige midler og med betydelig press for å spare penger.”¹²⁶

Hensynet til tillit og upartiskhet i offentlig forvaltning veier tungt, men forarbeidene påpeker at tillit til det private næringsliv også er sentralt. Til dette kommer at skillet mellom offentlig og privat virksomhet er mindre enn før og at korrupsjon er like alvorlig uansett samfunnsområde.¹²⁷

Den eventuelle gradforskjellen mellom straffrie handlinger i privat sektor og offentlig sektor vil skje gjennom utilbørighetsvurderingen. Domstolen vil også kunne ta høyde for eventuell ulik terskel i straffverdighet i tilknytning til straffeutmålingen.¹²⁸

3.4.5 Åpenhet

Graden av åpenhet er et vesentlig moment i utilbørighetsvurderingen. Dersom mottakeren har vært åpen om fordelene overfor arbeids- eller oppdragsgiver vil dette normalt føre til at fordelene ikke anses som utilbørlig.¹²⁹

Men selv om fordelene er klarert, kan ytelsen være i strid med korrupsjonsbestemmelsens vern av samfunnets interesser.¹³⁰ Åpenheten gjelder både innad i virksomheten overfor ens overordnede, men også utad. Syretesten vil ofte være om ytelsen kan forsvares offentlig og om den tåler forsiden i ”Dagens Næringsliv”.

Forarbeidene påpeker at utilbørighetsvurderingen av fordelene vil kunne være forskjellig mellom privat og offentlig sektor selv om mottakers overordnede er gjort kjent med fordelene.¹³¹

¹²⁶ TOSLO-2005-134006.

¹²⁷ Ot.prp. nr. 78 side 33.

¹²⁸ Ot.prp. nr. 78 side 33.

¹²⁹ Ot.prp. nr. 78 side 35.

¹³⁰ NOU 2002:22 side 39.

¹³¹ Jf. NOU 2002:22 side 39, samt Ot.prp.nr. 78 side 55.

Betydningen av å ha informert vil i privat sektor ofte innebære at fordelene betraktes som tilbørlig. Dersom arbeidsgiver eller overordnet ledelse er orientert om ytelsen eller har gitt sitt samtykke, vil fordelene normalt anses som akseptable. Åpenheten kan skje i form av forhåndsgodkjenning fra ansvarshavende leder eller at fordelene tilfaller arbeidsgiver og blir selskapets eiendom.

I Østerrike-dommen legger retten i sin utilbørlighetsvurdering vekt på at vedkommende ”forut for turen kontaktet sin overordnede” og informerte om turen og dens innhold og ”også informerte sonesjefen om turen i ettertid”.¹³² I Ullevål-dommen vektlegger retten i skjerpende retning mangelen på åpenhet ved ”at ytelsene ble holdt skjult for As arbeidsgiver”.¹³³

I offentlig sektor kan det lettere tenkes at fordelene må bedømmes som utilbørlig selv om overordnet ledelse er informert eller har gitt samtykke til at gaven kan mottas. Dette beror på at ved overskridelse av kompetanse¹³⁴ vil den overordnede kunne bli ansvarlig i form av medvirkning til korrupsjon. Betydningen av samtykke vil heller ikke være avgjørende.¹³⁵

Generelt sett vil vekten av åpenhetsmomentet for en mulig aksept av gaven bero på om det er avklart på forhånd. I motsatt skjerpende retning vil veie om gaven er ukjent for de overordnede.

Forutsetningen for at åpenhet skal gjøre fordelene tilbørlig er at orienteringen til arbeids- eller oppdragsgiver gis *før* fordelene mottas. Dette er i samsvar med prinsippet om at straffbarhetsvilkårene skal vurderes med utgangspunkt i fullbyrdelsestidspunktet.

¹³² TOSLO-2008-32091.

¹³³ TOSLO-2005-134006.

¹³⁴ NOU 2002:22 side 39.

¹³⁵ NOU 2002:22 side 39.

3.4.6 Interne regler

Forarbeidene fremholder at det skal tillegges vesentlig betydning om mottakeren hadde anledning til å motta fordelene i henhold til interne retningslinjer.¹³⁶ Dersom mottakeren har handlet i strid med interne retningslinjer vil dette være et skjerpende moment i utilbørighetsvurderingen.

I privat sektor har som oftest alle store selskaper og bedrifter interne etiske retningslinjer for sine ansattes aksept av eller tilbud om gaver. For eksempel har Statoil og Yara International i tillegg til etiske retningslinjer for adferd også egne ”*Anti-corruption compliance program*” eller ”*Ethics program*” for de ansatte.¹³⁷ Interne retningslinjer vil kunne variere i strenghet fra selskap til selskap, men brudd på dem vil være et viktig moment i rettens utilbørighetsvurdering. Forarbeidene påpeker også at det er grunn til å legge vekt på retningslinjer utarbeidet av bransjeorganisasjoner¹³⁸ i tilfeller der interne retningslinjer ikke eksisterer.¹³⁹

Good Practice Guidance for Companies er vedtatt av OECD der det fremheves at ”*[e]ffective internal controls, ethics, and compliance programmes ... for preventing and detecting foreign bribery should be developed on the basis of a risk assessment addressing ... in particular the foreign bribery risks facing the company...*”¹⁴⁰

I mangel av interne retningslinjer for hvilke gaver eller andre fordeler som er akseptable, vil sedvane på det aktuelle livs- eller virksomhetsområdet være et sentralt tolkningsmoment.¹⁴¹ Bransjepraksis vil imidlertid ikke være avgjørende for

¹³⁶ Ot.prp. nr. 78 side 55.

¹³⁷ Jf. Statoils etiske retningslinjer på <http://www.statoil.com/no/About/EthicsValues/Pages/default.aspx> og Yara International sine etiske retningslinjer på http://www.yara.com/about/corporate_governance/ethics_program_and_conduct/index.aspx

¹³⁸ Jf. ”Etiske retningslinjer” og ”Standpunkt til korrupsjon” utarbeidet av NHO på <http://www.nho.no/etikk/>.

¹³⁹ Ot.prp. nr 78 side 35 og 55.

¹⁴⁰ OECD Working Group in bribery in International Business Transactions, Annex II, punkt A), <http://www.oecd.org/dataoecd/11/40/44176910.pdf>

¹⁴¹ Ot.prp. nr. 78 side 55.

utilbørighetsvurderingen. Dersom domstolen finner at praksisen som har utviklet seg utgjør en "ukultur" i form av utilbørlige fordeler, kan disse uhindret straffeforfølges.¹⁴²

Men selv om brudd på interne retningslinjer har vesentlig vekt, vil ikke dette alltid være avgjørende for om korrupsjonsbestemmelsen kommer til anvendelse. Situasjonen kan være kompromitterende og tilsi bedriftsinterne reaksjoner, men ikke straffeforfølgelse av fordelene.

3.4.7 Sedvane

Det følger av forarbeidene at sedvane på det aktuelle området utgjør et sentralt moment i utilbørighetsvurderingen.¹⁴³ Sedvane innebærer en handlemåte som følges av mange fordi de føler seg forpliktet til det.¹⁴⁴

Dersom sedvanen strider mot de hensyn som ligger bak korrupsjonsbestemmelsen, har påtalemyndigheten anledning til å sette sedvanen til side fordi den innebærer aksept av utilbørlige fordeler. Utbredelsen av sedvanen vil være en faktor som kan få innvirkning på utilbørighetsvurderingen. Men rent rettskildemessig har sedvanen mindre vekt enn lovgivning, og terskelen er derfor høy for at sedvane skulle kunne gå foran formell lovgivning.

Sedvanes innvirkning på gjeldende rett vil avhenge av både varigheten av fordelspraksisen og om den innenfor det aktuelle området har blitt sett på som utslag av bindende rettsoverbevisning.

I Oslo-korrupsjonssaken hadde ansatte i en offentlig etat i kommunen mottatt bestikkelser. Høyesterett uttalte at bedømmelsen om det foreligger noe urettmessig blir ikke "*noen annen om det i den offentlige etat det er tale om, hersker en "subkultur"*",

¹⁴² Ot.prp. nr. 78 side 55.

¹⁴³ Ot.prp. 78 side 55.

¹⁴⁴ Eckhoff (2001) side 244.

hvor spesielle ytelser til de offentlige ansatte er blitt oppfattet som en "naturlig del av det forretningsmessige samarbeid"".¹⁴⁵ Det allmennpreventive hensynet vil spille inn her slik at sedvanen må korrigeres av bestemmelsen i strl. § 276a.

I Agder Energi-saken var sedvane et moment. Det var "*vanlig og godt kjent*" at den som skaffet en underleverandør hadde anledning til å ta et påslag på 10-20 % ved viderefakturering til oppdragsgiver. Tiltalte hadde viderefakturert med slikt "påslag" og mottatt en utilbørlig fordel på 113 850 kroner. Retten uttalte at tiltalte "*kan ikke høres med at det var vanlig i konsulentbransjen å ta "påslag"*".¹⁴⁶ Sedvanen ble derfor ikke vektlagt som moment i formildende retning i utilbørlighetsvurderingen.

I hvilken grad sedvane skal vektlegges i utilbørlighetsvurderingen beror på hvorvidt sedvane er hensiktsmessig og betalingen forsvarlig sett fra rettens synspunkt. Sedvane som domstolen anser uheldig vil ha vanskelig for å bli anerkjent som grunnlag for tilbørlig fordel, og det vil bli stilt større krav til dens varighet, fasthet og utbredelse i slike tilfeller.¹⁴⁷ Dersom den utgjør en ukultur, kan den settes til side som utilbørlig uansett hvor fast og varig den måtte være.¹⁴⁸

3.5 Terskelen klart klanderverdig forhold

Kravet om "*klart klanderverdig forhold*" fremgår av forarbeidene.¹⁴⁹ Det er ikke tilstrekkelig at bestikkelsen vurderes å utgjøre en utilbørlig fordel for at strl. § 276a skal komme til anvendelse. Det fremheves at det kreves mer enn at "*forholdet er kritikkverdig*" fordi det ligger en "*ganske sterk fordømmelse*"¹⁵⁰ i begrepet utilbørlig. Hensikten er at det skal foreligge en viss terskel før straff kan anvendes. Det må foreligge et avvik fra den

¹⁴⁵ Rt.1993s.927.

¹⁴⁶ LA-2007-149713.

¹⁴⁷ Eckhoff (2001) side 258-259.

¹⁴⁸ Ot.prp. nr. 78 side 55.

¹⁴⁹ NOU 2002:22 side 39 og Ot.prp. nr. 78 side 35.

¹⁵⁰ NOU 2002: 22 side 39.

tilbørlige fordel. Formuleringen klart klanderverdig forhold innebærer at ”*utilbørlighetsterskelen*”¹⁵¹ er relativt høy.

Dette er også lagt til grunn i Alicante-dommen¹⁵² der det påpekes at det er ”*de klart klanderverdige forhold som skal straffes*”. I både Fesil-dommen¹⁵³ og Agder Energi-dommen¹⁵⁴ er formuleringen at ”*det må foreligge klart klanderverdig forhold for at bestemmelsen skal kunne anvendes*”.

Terskelen sikrer at påtalemyndigheten og domstolen i sin rettsanvendelse rammer det lovgiverviljen har ment å ramme som strafferettslig utilbørlig. Momentene i utilbørlighetsvurderingen og utilbørlighetsterskelen utgjør til sammen kjernen i terskelgrensen mellom straffbar og straffri bestikkelse. Snderingen mellom ”*klart klanderverdig forhold*” og ”*kvalifisert utilbørlig opptreden*”¹⁵⁵ er del av den ytterligere terskelen for når korrupsjonshandlingen anses som grov.¹⁵⁶

3.6 Oppsummering

Bestikkelser er straffbare som korrupsjon etter norsk rett når de tilfredsstill den rettslige standarden utilbørlighetskriteriet og overskrider utilbørlighetsterskelen ”*et klart klanderverdig forhold*”. Vurderingen av om bestikkelsen er straffbar beror på en konkret totalvurdering av situasjonen der en rekke momenter spiller inn. Listen over relevante momenter i utilbørlighetsvurderingen er ikke uttømmende og vil variere med samfunnsforholdene og over tid. Vekten av de enkelte momentene vil variere med hvilke andre momenter som foreligger i den enkelte sak og rettens totalvurdering av straffverdighet og prevensjonshensyn.

¹⁵¹ Ot.prp. nr. 78 side 35

¹⁵² Alicante-dommen, 08-171401MED-OTIR/06

¹⁵³ Fesil-dommen, LH-2007-158006

¹⁵⁴ Agder Energi-dommen, LA-2007-149713

¹⁵⁵ Ot.prp.nr.78 side 45 og 59.

¹⁵⁶ Grov korrupsjon er regulert i strl.§ 276b og i straffeloven (2005) i § 388.

4 Betydningen for utilbørlig fordel at bestikkelsen er betalt i utlandet

4.1 Innledning

Utgangspunktet er at bestikkelser er straffbare når de er utilbørlige etter norsk rett. Problemstillingen i dette kapittelet er om vurderingen av hva som anses som utilbørlig bestikkelse påvirkes av at bestikkelsen er betalt i utlandet. Mer spesifikt er det rettslige spørsmålet om relevansen og vekten av momentene i utilbørlighetsvurderingen endres som følge av at den korrupte handlingen er begått utenfor Norges grenser. Først gis en kort oversikt over utstrekningen av norsk juridiksjon.

4.2 Utstrekningen av norsk juridiksjon

Norsk straffelovgivning kan anvendes på handlinger utført på norsk territorium (territorialprinsippet).¹⁵⁷ Straffelovgivningen kan også i visse tilfeller anvendes utenom Norge når handlingen er begått i utlandet (personalprinsippet).¹⁵⁸

Det følger av både Europarådskonvensjonen¹⁵⁹ og OECD-konvensjonen¹⁶⁰ at Norge er forpliktet til å ha jurisdiksjonsregler som åpner for at korrupsjonshandlinger som er begått i utlandet kan pådømmes i Norge.¹⁶¹ Straffebestemmelsen i strl. § 276a omfatter derfor også tilsvarende korrupte forhold i utlandet.

Straffebudet om korrupsjon kan anvendes av norske domstoler også på forhold som er begått i ethvert annet land. For korrupsjon begått i utlandet av norske statsborgere eller noen som er hjemmehørende i Norge fremgår dette av strl. § 12 (1) nr. 3a. Tilsvarende for så vidt gjelder forhold begått av utlendinger i utlandet følger av strl. § 12 (1) nr. 4a (saklig

¹⁵⁷ Andenæs (2005) side 559.

¹⁵⁸ Andenæs (2005) side 561.

¹⁵⁹ Europarådskonvensjonen artikkel 17.

¹⁶⁰ OECD-konvensjonen artikkel 4.

¹⁶¹ Straffeloven (2005) § 6 oppfyller disse konvensjonsforpliktelsene i det straffelovgivningen gjelder for handlinger som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å strafforfølge.

begrenset universalprinsipp).¹⁶² I det siste tilfellet kreves det ikke at forholdet er straffbart i det aktuelle landet for at straffeforfølgning kan skje i Norge.

Lovgiver har også presisert juridiksjonen ved ordlyden i korrupsjonsbestemmelsen.¹⁶³ Tredje ledd i strl. § 276a tydeliggjør at begrepene ”stilling, verv eller oppdrag” omfatter også disse posisjonene ”i utlandet”. Dette gjelder med hensyn til både aktiv og passiv korrupsjon ved at tredje ledd henviser til første ledd i § 276a.

Det vanlige er at rettsforfølgningen stanser ved landegrensen. Siden korrupsjon ofte er grenseoverskridende kriminalitet, er den vide juridiksjonen med på å effektivisere bekjempelsen av korrupte handlinger. Konsekvensen er at borgerne er forpliktet til å overholde nasjonal lovgivning selv når de er utenfor norsk territorium. Likeledes er nasjonaliteten til den passive bestikker eller den aktive bestikker ikke avgjørende for muligheten for straffeforfølgning.

Norske foretak kan være involvert i korrupsjon ved at bestikkelser er foretatt av personer som handler på vegne av foretaket i utlandet. Straffansvar for foretak er regulert i strl. § 48a. Foretak er en juridisk person og har således ikke evne til selv å foreta bestikkelser. Enhver handling som har konsekvenser for foretaket må være utført av fysiske personer på vegne av foretaket.¹⁶⁴ Dersom personen som har foretatt bestikkelsen kan straffes etter strl. § 276a, kan også foretaket som vedkommende ”har handlet på vegne av” ilegges straffansvar.¹⁶⁵ Dette innebærer at tilknytningsvilkåret må være oppfylt.

Straffansvar for foretak er av supplerende karakter. Dersom det foreligger strafferettslig ansvar for en eller flere personer, kan ansvar gjøres gjeldende mot dem i tillegg til

¹⁶² Andenæs (2005) side 563-564.

¹⁶³ NOU 2002:22 side 38, samt Ot.prp. nr. 78 side 47.

¹⁶⁴ Eskeland (2006) side 350.

¹⁶⁵ Forutsatt at de øvrige vilkårene for straff etter strl. § 48a er oppfylt.

foretaket.¹⁶⁶ Straffeloven § 48a utvider således indirekte ansvarssubjektene for bestikkelser foretatt i utlandet, selv om strl. § 48a ikke er med i opplistingen i strl. § 12.

Bestikkelser vil ofte gis for at et selskap skal oppnå et oppdrag eller lignende. Bestikkelsen vil da være i selskapets interesse. I slike korrupsjonsforhold kan det da være naturlig å reagere med foretaksstraff i tillegg til personlig ansvar.

4.3 Utlørlighetsvurderingen i internasjonale forhold

Forarbeidene fremhever at under *norske forhold* har verken den passive eller den aktive bestikker noen rimelig grunn til å balansere på kanten av en straffebestemmelse om korrupsjon.¹⁶⁷

Spørsmålet som oppstår er om det *under internasjonale forhold* er mer rimelig grunn for en eventuell balansegang når tilblørlighetsnormen i korrupsjonsbestemmelsen skal fastsettes - om avveiningen blir en annen. For dette synspunktet taler at den rettsuvisshet som ligger i den skjønnsbetonte tilblørlighetsstandard vil kunne forsterkes av ytterligere usikkerhet omkring forholdene i utlandet. Mot taler hensynet til rettsenhet, samt at fremmed land og kryssing av landegrensener ikke gjør korrupsjon mindre straffverdig.

Forretningsmoral og forvaltningsskikk vil variere fra land til land, og noen land har mer aksept for bestikkelser enn andre. Idømmelse av straff i Norge av bestikkelser begått i utlandet forutsetter at straffbarhetsvilkårene i norsk strafferett er oppfylt på vanlig måte. Problemstillingen er derfor om tilblørlighetsvurderingen i norsk rett blir den samme, eller om den påvirkes av hvilket land, eller hvilke kulturer som er aktuelle i den enkelte sak.

¹⁶⁶ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) "Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)" side 6.

¹⁶⁷ Ot.prp. nr. 78 side 35.

4.4 Tolkningsmomenter ved bestikkelser i utlandet

Temaet for problemstillingen i dette kapitlet er å nærmere belyse om relevans og vekt av tolkningsmomenter i utilbørighetsvurderingen vil kunne påvirkes av at handlingen er begått i et annet land. Momentene er hentet fra de norske forarbeidene og fra de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen og Europarådskonvensjonen, samt fra FN-konvensjonen.

4.4.1 Lov og sedvane i utlandet

Et viktig moment i utilbørighetsvurderingen vil være om bestikkelseshandlingen er brudd på utenlandsk lov eller sedvane. Avgjørende for om bestikkelsen er straffbar i Norge er om den er i strid med loven.¹⁶⁸ Men som moment i utilbørighetsvurderingen vil ifølge forarbeidene brudd på gjerningslandets lov eller sedvane være et relevant moment.¹⁶⁹

Det følger av forarbeidene til Europarådskonvensjonen at hva som utgjør utilbørlig fordel i nasjonal lov er avgjørende, og at *”[u]ndue” for the purposes of the Convention should be interpreted as something that the recipient is not lawfully entitled to accept or receive.*¹⁷⁰ Det rettslige utgangspunkt er derfor at dersom fordelene er i strid med gjerningslandets lov vil den være straffbar.

Er handlingen straffbar også i det landet den er fortatt, foreligger såkalt dobbel straffbarhet.¹⁷¹ Om det ikke er anledning til å anvende straff i gjerningslandet, vil dette likevel ikke spille noen rolle formelt.¹⁷² Dobbelt straffbarhet er ikke en forutsetning fordi handlingen likevel kan straffes etter norsk rett.¹⁷³ At handlingen anses straffverdig i begge land vil imidlertid være en vesentlig indikasjon på at forholdet vurderes å utgjøre en

¹⁶⁸ Jf. lovkravet i Eskeland (2006) side 64.

¹⁶⁹ Ot.prp. nr. 78 side 36.

¹⁷⁰ Jf. Punkt 38 i de forklarende merknadene til Europarådskonvensjonen artikkel 2.

¹⁷¹ Jf. strl. § 12 (1) nr. 3c.

¹⁷² Andenæs (2005) side 562.

¹⁷³ Jf. strl. § 12 (1) nr. 3a.

utilbørlig fordel. Dobbel straffverdighet utgjør et vesentlig moment i skjerpene retning i utilbørlighetsvurderingen.

På den annen side, dersom handlingen er lovlig etter gjerningslandets rett, vil det være et vesentlig moment for å presumere at bestikkelsen er tilbørlig. Det følger av OECD-konvensjonens forarbeider at en fordel som er "*permitted or required by written law or regulation of the foreign public official's country, including case law*"¹⁷⁴ ikke er utilbørlig i henhold til konvensjonen.

I forarbeidene til Europarådskonvensjonen heter det at "*[f]or the drafters of the Convention, the adjective "undue" aims at excluding advantages permitted by the law or by administrative rules...*"¹⁷⁵ Det innebærer at fordeler tillatt ved lov skal holdes utenfor det som anses som utilbørlig etter konvensjonen. Ut fra formuleringene i begge konvensjonene kan det sluttet at dersom en ytelse er tillatt ved lov er det et tungt argument for at ytelsen anses som tilbørlig.

Slutningen fra dette er at utilbørlighetsvurderingen med hensyn til bestikkelser begått i et annet land vil påvirkes av gjerningslandets normer for og lovregulering av korrupsjon.

Når det gjelder sedvanen vil denne, som nevnt, rettskildemessig ha mindre betydning vektmessig enn lovgivning. Sedvane vil imidlertid ha betydning ut fra hvor utbredt den er i vedkommende land og hvorvidt den er fast og fulgt over tid i den tro at den utgjorde en rettslig norm. Selskaper som driver virksomhet i utlandet kan lett havne i motsetningsforhold mellom ytelser som blir oppfattet som godtatt praksis i gjerningslandet, men som anses uakseptabelt i Norge. Fare for å støte forretningsforbindelser eller ikke overholde fremmed skikk og bruk kan lede til at gråsoner oppstår som er eller grenser til korrupsjon.

¹⁷⁴ Jf. Punkt 8 i de forklarende kommentarene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

¹⁷⁵ Jf. Punkt 38 i de forklarende merknadene til Europarådskonvensjonen artikkel 2.

Ovenstående kan tilsi at sedvane kan veie noe tyngre ved handlinger i utlandet uten at den kan utgjøre noe avgjørende moment. Retten vil i utilbørighetsvurderingen ta hensyn til sedvanen i gjerningslandet, men norske aktører kan etter norsk standard måtte la være å forfølge forretningsmuligheter av åpenhets- og integritetshensyn for å unngå utilbørighetsansvar.

Momentet med ulik rettslig regulering antas å være mest aktuelt i tilknytning til land som har en annen rettslig bakgrunn og som i sitt rettssystem ikke fullt ut har nådd et internasjonalt nivå for å straffesanksjonere korruperte handlinger. For sammenlignbare land¹⁷⁶ med sammenfallende prinsipper og aktiv korrupsjonsbekjempelse vil avvikende lovgivning ikke være fremtredende og antas å ha mindre innvirkning på utilbørighetsvurderingen.

4.4.2 Lokal kultur

Lokale forhold og kultur vil være et relevant moment når utilbørighetsnormen skal fastlegges i internasjonale forhold.

Lovforarbeidene åpner for at lokale forhold og kulturer med hensyn til forretningsmoral og forvaltningsskikk bør ha betydning for utilbørighetsnormen. Etter departementets oppfatning kan utilbørighetsvurderingen *”ikke stå upåvirket av forholdene i et annet land hvor bestikkelsen mottas eller ytes, eller hvor den passive bestikker har sitt virke.”*¹⁷⁷

Forretningskultur og forvaltningspraksis vil variere fra land til land, med de historiske tradisjoner og etiske normer som er spesifikke for det enkelte landet. Lokal kultur vil derfor være et moment som skal tas med i vurderingen om bestikkelsen betalt i utlandet utgjør en tilbørlig fordel eller ikke. Til dette kommer at siden grensen mellom straffbar bestikkelse

¹⁷⁶ Jf. Transparency International Corruption Perception Index (CPI) 2009, der Norge er rangert på 11. plass med en score på 8,6 i en skala 0-10.

¹⁷⁷ Ot.prp. nr. 78 side 56.

og straffri korrupsjon beror på den rettslige standarden ”utilbørlig fordel”, vil den ikke ligge fast, men påvirkes av konkrete forhold i den enkelte sak.

Høyesterett har vurdert hensynet til at handlingen begås i et land med en annen kultur enn i gjerningspersonens hjemland. Tilfellene gjelder ikke korrupsjon, men er eksempler på strafferettens område.

Kulturforskjeller var tema i Thailand-dommen,¹⁷⁸ der gjerningspersonene ble dømt for overgrep mot barn i Thailand. Høyesterett avviste at det i bedømmelsen av straffverdigheten skulle legges vekt på lovbestemmelsene om seksuell lavalder og moraloppfatningen i det land hvor handlingen er foretatt. Høyesterett slutter seg til at *”straffen under disse omstendigheter må utmåles etter det straffenivå som gjelder for slike handlinger i Norge”*.

Høyesterett har imidlertid også ved anledninger lagt til grunn i formildende retning at forholdet er begått i utlandet, for eksempel i avgjørelser som gjaldt promillekjøring i Danmark og Sverige. Forholdene var straffbare i de respektive landene også, men Høyesterett la i straffeutmålingen vekt på at straffenivået var lavere i Danmark og Sverige enn i Norge. Retten bemerker at det *”vil ved utmåling av straff i Norge være rimelig å ta hensyn til hvorledes straffereaksjonen ville ha blitt dersom saken var blitt avgjort i Danmark.”*¹⁷⁹ Høyesterett finner *”at den praksis som følges i Sverige i saker om kjøring i alkoholpåvirket tilstand ikke kan bli uten følger for straffutmålingen i denne sak.”*¹⁸⁰

Det er på det rene at kulturforskjeller er et relevant moment i utilbørlighetsvurderingen. Ved vurderingen av de lokale forholdenes rettskildemessige vekt vil det være argumenter både for og mot, slik rettspraksis viser.

¹⁷⁸ Rt.1990 s.760.

¹⁷⁹ Rt.1969 s.509.

¹⁸⁰ Rt.1977 s.779.

Lovgivers formulering om at utilbørighetsvurderingen ”ikke [kan] stå upåvirket”¹⁸¹ gir begrenset veiledning i selve vektleggingen av lokal kultur med hensyn til om fordelen er å anse som tilbørlig eller utilbørlig.

I forarbeidene til OECD-konvensjonen uttales om bestikkelseshandlingen at den “... *is also an offence irrespective of, inter alia, the value of the advantage, its results, perceptions of local custom, the tolerance of such payments by local authorities,...*”¹⁸² Formuleringen tilsier at konvensjonen anser en korrupt handling som utilbørlig uansett om oppfatningen av slik ytelse i lokal kultur skulle være mer liberal. Sett i forhold til departementets synspunkt vurderes OECD-konvensjonen å være noe mer restriktiv når det gjelder vektleggingen av lokal kultur.

I fortalen¹⁸³ til FN-konvensjonen sies det at statene er overbevist om at korrupsjon ikke lenger er et lokalt anliggende og at internasjonalt samarbeid er essensielt med hensyn til å kontrollere og forhindre korrupsjon. Betydningen av konvensjonen fremkommer særlig i dens globale mål om å oppnå transparens, rettferdighet og justis gjennom mest mulig felles regelsett. Dette taler for at vekten av lokale kulturforskjeller antas å måtte tillegges mindre betydning for å støtte opp om FN-konvensjonens globale standard for kriminalisering av korrupsjonshandlinger.¹⁸⁴ I motsatt fall vil utbredt vektlegging av kulturforskjeller kunne bidra til å svekke en entydig justis mot korrupsjon.

Videre vil bekjempelse av mange lands korrupsjon støtte på innenlandske hinder i form av historisk tradisjon og at lojaliteten i forhold til slekt og venner er sterkere enn til myndighetene.

Den innenlandske bekjempelsen av korrupsjon kan vanskeliggjøres ved at utenlandske borgere og selskap som har virksomheter i landet tilpasser seg det rådende korruperte

¹⁸¹ Ot.prp. nr. 78 side 56.

¹⁸² Jf. Punkt 7 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

¹⁸³ Jf. fortalens strekpunkt 1,4,5 og 11.

¹⁸⁴ Jf. Stoltenberg, Lars og Schea, Trond Eirik: ”Fra ØKOKRIM: Straffebudene mot korrupsjon - utilbørighetsvilkåret”, (2007) side 83.

systemet og bidrar til spredningen.¹⁸⁵ Problemstillingen kan illustreres med tilfellet der norske journalister bestakk dommeren for å kunne filme under en rettssak i Kongo.¹⁸⁶ Mediene, som ofte er de som avslører ulovlig og uetisk opptreden av selskaper som opererer i utlandet, bidrar i dette tilfellet selv til å opprettholde straffbar korrupsjonskultur i stedet for å motvirke den.

At lokale kulturforskjeller vektlegges i for stor grad i formildende retning i tilbørighetsvurderingen i strl. § 276a vil derfor ikke være i tråd med ”*de grunnleggende verdier som ligger bak bestemmelsen.*”¹⁸⁷

Det er på det rene at lokal kultur er et relevant moment i vurderingen av utilbørighetsnormen i internasjonale forhold, men vektleggingen av lokal kultur vil ikke kunne være avgjørende for om bestikkelsen anses som en straffri handling. Hensynet til rettsenhet og at tolkningen av lokal kulturs betydning presumeres å følge folkeretten tilsier varsomhet i forbindelse med tilbørighetsvurderingen.

4.4.3 Internasjonale forretningsforhold

Bestikkelser foretatt for å vinne kontrakter eller beholde forretninger i internasjonale forretningsforhold er straffbar korrupsjon. Straffebestemmelsen om korrupsjon omfatter private forhold, herunder norske selskaper og organisasjoner. OECD-konvensjonen fastslår at å tilby, love eller gi en utilbørlig fordel ”*in order to obtain or retain business or other improper advantage in conduct of international business*” er en ”*criminal offence*”.¹⁸⁸

Momentet fremkommer av OECD-konvensjonen, men antas også å ha relevans i norsk rett fordi korrupsjonsbestemmelsen i strl. § 276a bygger på OECD-konvensjonen. I tillegg følger det av presumpsjonsprinsippet at norsk rett presumeres å være i samsvar med

¹⁸⁵ Jf. Cars (2001) side 97.

¹⁸⁶ Under Kongo-rettssaken bestakk TV2s reporter i Kongo dommeren for å kunne filme i rettssalen, se Bjerkomp, Sverre (2009), <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3404924.ece>

¹⁸⁷ Ot.prp.nr. 78 side 34.

¹⁸⁸ Jf. OECD-konvensjonen artikkel 1.

folkeretten.¹⁸⁹ Når det gjelder vekten av det folkerettslige momentet vil dette variere etter hvilke andre momenter som er relevante i totalvurderingen.

Et argument i utilbørighetsvurderingen vil være om handlingen er begått for å oppnå eller beholde *forretningsforhold*. Bestikkelser foretatt i en slik sammenheng vil være utilbørlige uansett om selskapet var det best kvalifiserte i konkurransen eller om det generelt var et selskap som kunne ha fått kontrakten eller forretningen på riktig måte.¹⁹⁰

Dette tilsier at bestikkelser motivert av å fremme selskapets posisjon i konkurranse om forretningsforhold anses som en korrupt handling uavhengig av om ytelsen var nødvendig for å vinne kontrakten eller ikke.

Som eksempel kan nevnes tiltale tatt ut av ØKOKRIM mot tre ansatte i Norconsult AS for korrupsjon i Tanzania. Forholdet gjelder betaling av bestikkelser ”under bordet” til offentlige tjenestemenn i Tanzania for å sikre selskapet kontrakter i forbindelse med utbyggingen av vann- og avløpsprosjekt i landet.¹⁹¹

Bestikkelser brukt i den hensikt å oppnå eller beholde ”*other improper advantage*” er også straffbare i henhold til konvensjonen. Andre uberettigede fordeler vil ifølge OECD-konvensjonens forarbeider si fordeler som det aktuelle selskapet ikke var klart berettiget til.¹⁹² For eksempel vil tildeling av lisenstillatelse til et selskap som ikke tilfredsstillende myndighetenes sikkerhets- eller miljøkrav være en klart uberettiget fordel.

At hensikten med bestikkelsen er å oppnå eller beholde forretningsforhold vil være et relevant moment i utilbørighetsvurderingen når bestikkelsen er foretatt i utlandet. Norske bedrifter som opererer internasjonalt er forpliktet til å drive sin forretningsvirksomhet innenfor rammene av antitrustlover og konkurranseregler som gjelder på de internasjonale

¹⁸⁹ Jf. Ruud (2006), side 64-66

¹⁹⁰ Jf. Punkt 4 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

¹⁹¹ Jf. ØKOKRIMs tiltale i sak 07/220 av 16.11.2009. Saken er rettsberammet høsten 2010.

¹⁹² Jf. Punkt 5 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

markeder. Korrupsjon i denne sammenheng undergraver lovlig og likeverdig konkurranse, og utsetter både selskaper og samfunnet for risiko.

Hensynet til tillit i internasjonal forretningsvirksomhet tilsier at en betaling som er foretatt for å oppnå noe i en forretningssituasjon lett vil bli ansett som korrupsjon i henhold til norsk utilbørlighetsnorm.

4.4.4 Konkurranse i det frie marked

Hensynet til konkurranse i det frie markedet vil kunne betraktes som et relevant moment i utilbørlighetsvurderingen. Bestikkelser foretatt i utlandet er ofte motivert av å oppnå konkurransefortrinn i markedet.

Det fremgår av forarbeidene at forbudet mot bestikkelser er begrunnet i hensynet til den frie konkurranse og målet om å fremme et velfungerende marked.¹⁹³

Det er klart at norsk rett gjelder for selskaper som opererer i utlandet. I vurderingen av hva som anses som ”utilbørlig” konkurransemessig vil det imidlertid kunne gjøre seg gjeldende forskjeller mellom norske og internasjonale forhold.

På den ene side vil flere og flere land skjerpe sitt regelverk mot korrupsjon som følge av at FN-konvensjonen, Europarådskonvensjonen og OECD-konvensjonen blir ratifisert av stadig flere land. Det vil medvirke til en bevegelse i retning av en felles korrupsjonsstandard og derved mer forutberegnelighet for utilbørlighetsvurderingen. På den annen side vil det i de land som ikke håndhever standarder for korrupsjon på internasjonalt nivå kunne oppstå ulike konkurransevilkår for norske selskaper.¹⁹⁴

¹⁹³ NOU 2002:22 side 30.

¹⁹⁴ St.meld. nr. 10 (2008-2009) side 32-33.

Dersom det er sedvane i gjerningslandet for at betaling er nødvendig for å komme med i konkurransen, vil dette være et hinder for norske selskaper som ikke yter betaling. Det vil være en konkurranseulempe å være ”best i klassen”.

Praktiseringen av strengheten av utilbørlig fordel vil kunne by på avgrensingsutfordringer i utilbørlighetsvurderingen. På den ene side er det et mål for lovgiver at Norge er et foregangsland med hensyn til bekjempelsen av korrupsjon.¹⁹⁵ På den annen side vil en strengere praktisering av utilbørlighetsterskelen med hensyn til korrupsjon enn i utlandet innvirke på norske selskapers konkurranseevne.¹⁹⁶

Hensynet vil imidlertid ikke kunne ha noen avgjørende vekt. Juridisk sett er det tatt et valg om at bekjempelse av korrupsjon er prioritert på alle nivå og at norsk lovverk mot korrupsjon skal være normdannende internasjonalt.¹⁹⁷ En streng utilbørlighetsnorm er prisen som må betales før det strafferettslige nivået internasjonalt blir mer sammenfallende.

Til dette kommer at et renommé om høyt etisk nivå og å ha holdninger mot korrupsjon også kan bety et konkurransefortrinn for norske selskaper i utlandet. Det motsatte - å bli forbundet med bestikkelser - gir vesentlig risiko for tap av omdømme og tillit i markedet.¹⁹⁸ Et selskap som betaler bestikkelser vil kunne bli oppfattet som et objekt som kan utnyttes. Ved å bekjentgjøre sine antikorrupsjonsprinsipper og ikke betale, vil selskapet gi et tydelig signal om at det ikke er noe å hente hos dem ved å be om ekstra gaver.

Hensynet til likeverdig konkurranse tilsier at en betaling eller ytelse som er foretatt for å oppnå konkurransefortrinn i markedet lett vil bli ansett som utilbørlig korrupsjon i henhold til norsk rett.

¹⁹⁵ Gjeldende norsk rett går lenger enn folkeretten, jf. Ot.prp. nr. 78 side 6.

¹⁹⁶ Ot.prp. nr 78 side 31.

¹⁹⁷ Innst. O. nr. 105 (2002-2003) side 2.

¹⁹⁸ Rt.2001s.227.

4.4.5 Om håndhevet i utlandet

Forarbeidene sin formulering ”ikke stå upåvirket av forholdene i et annet land hvor bestikkelsen mottas eller ytes”¹⁹⁹ vil kunne ha en dimensjon mot forholdene i rettsvesenet i gjerningslandet. Et relevant moment for utilbørighetsvurderingen vil være hvorvidt handlingen ville bli straffeforfulgt i gjerningslandet og hva som er de faktiske forhold gitt de konkrete omstendigheter i landet.

Noen handlinger som er straffesanksjonerte etter norsk rett, blir av enkelte land ikke straffeforfulgt, enten fordi de ikke er forbudt eller fordi det faktisk ikke har fungerende påtalemyndighet og domstolsapparat.²⁰⁰ Det kan også være at de ikke straffeforfølges fordi myndighetene selv er involvert eller står bak bestikkelsessystemet i sin forvaltningspraksis. I afrikanske land²⁰¹ kan det være avgjørende hvilken etnisk tilhørighet vedkommende har for om han når frem i rettsvesenet. Derfor vil oppfølging av korrupsjon være vilkårlig og bero på kjennskap, samt være motivert av utenforliggende forhold.

Et moment som kan påvirke i utilbørighetsvurderingen er hensynet til at gjeldende rett ikke samsvarer med hva som håndheves, og at det ses mellom fingrene på bestiktelser selv om de formelt er forbudt. Rettshåndhevelsen i internasjonale forhold vil ikke kunne være et avgjørende moment, men bør inngå i domstolens totalvurdering av utilbørighetsnormen.

4.5 Forholdet mellom facilitation payments og andre typer bestiktelser

Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over forholdet mellom vanlige bestiktelser og bestiktelser av typen facilitation payments betalt i utlandet. Hovedregelen er at alle bestiktelser foretatt i utlandet er straffbare etter strl. § 276a når ytelsen vurderes som utilbørlig og de alminnelige straffbarhetsvilkår er oppfylt. Dette er også utgangspunktet²⁰²

¹⁹⁹ Ot.prp. nr. 78 side 56.

²⁰⁰ Et karakteristikum for høyt korrupte land, jf. Sandgren, Claes: ”Att bekämpa korruption – ett rättsligt perspektiv”, Juridisk Tidsskrift vid Stockholms Universitet (2007) s. 285.

²⁰¹ Se utdrag fra Wrong, Michela ”It’s Our Turn to Eat: The Story of a Kenyan Whistleblower” (2009), <http://www.bt.no/meninger/kommentar/bjerkestrand/Korrupsjonens-kronikoer-1033546.html>

²⁰² Ot.prp. nr. 78 side 56.

for facilitation payments. Men det betyr ifølge forarbeidene ikke ”at facilitation payments i utlandet alltid gir grunnlag for straff”²⁰³ etter strl. § 276a.

For selv om facilitation payments er straffbare i Norge, kan det forekomme at slike betalinger under gitte omstendigheter kan være straffrie når de er foretatt i utlandet. Det fremgår av forarbeidene at facilitation payments vil kunne rammes av strl. § 276a, ”men bare dersom fordelene som tilbys eller gis den utenlandske tjenestemannen, er utilbørlig. En del slike betalinger kan ikke karakteriseres som utilbørlige.”²⁰⁴

Facilitation payments skiller seg derfor fra andre typer bestikkelser ved at *det* at de er foretatt i utlandet kan påvirke utilbørlighetsvurderingen på en slik måte at bestikkelsen kan bli å anse som straffri. Dette kan ses på som et unntak fra hovedregelen om straffbarhet for alle korruperte handlinger.

For både ordinære bestikkelser og facilitation payments er utilbørlighetskriteriet det avgjørende for om straffbarhet eller straffrihet foreligger. ”Og det må også i disse tilfellene utøves et skjønn”²⁰⁵ der de sentrale utilbørlighetsmomentene inngår.

Nedenfor omtales noen momenter som karakteriserer facilitation payments. Vektlegging av disse i utilbørlighetsvurderingen kan tale for at terskelen for straffbar fordel kan ligge noe høyere når det er tale om bestikkelser av typen facilitation payments, men utgangspunktet er at det utgjør en korrupert bestikkelse for den norske parten.

4.5.1 Liten sum

Kjennetegn ved facilitation payments er at det dreier seg om små utbetalinger. Det følger av forarbeidene til Europarådskonvensjonen at ”*minimum gifts, gifts of very low value or*

²⁰³ Ot.prp. nr. 78 side 36.

²⁰⁴ Ot.prp. nr. 78 side 56.

²⁰⁵ Ot.prp. nr. 78 side 56.

socially acceptable gifts”²⁰⁶ ikke er omfattet av ”undue” fordel. Også i OECD-konvensjonens forarbeider er uttalt at ”*Small ”facilitation” payments*”²⁰⁷ forutsettes å være straffrie. Slutningen fra konvensjonene er at det sonderes mellom store og små utbetalinger.

Problemstillingen er etter dette hva som anses som en liten utbetaling, noe som må anses å være et relativt spørsmål.

Den nedre grense for hva som anses som straffrie fordeler har lovgiver omtalt å være gaver som ikke ”*strider mot den alminnelige rettsbevissthet*”, men det kan generelt i utilbørighetsvurderingen ikke fastsettes ”*hvor verdifull en gave eller en annen fordel kan være, uten at den må*”²⁰⁸ anses som utilbørlig. En nærmere fastsetting av en beløpsgrense vil heller ikke være hensiktsmessig siden også små ytelser uten økonomisk verdi er omfattet av fordelsbegrepet.²⁰⁹

Utgangspunktet er at fordelene må ses uavhengig av hverandre²¹⁰. Noen ganger kan imidlertid vurderingen om det foreligger et fortsatt straffbart forhold komme opp.²¹¹ Flere små betalinger kan til sammen komme til å utgjøre en utilbørlig fordel. I Ullevål-saken hadde den tiltalte i perioden mars til august 2004 mottatt til sammen 180 000 kroner i kontanter og bankinnskudd. Retten uttalte at ”*[b]eløpene skal ses i sammenheng*”.²¹²

Hva som anses som en liten gave utenfor Norges grenser vil måtte variere med hva som er praksis og kultur i det aktuelle landet og hensett til de omstendigheter fordelen er gitt under. Domstolen må ta med dette som et ekstra moment av betydning i utilbørighetsvurderingen for *facilitation payments*.

²⁰⁶ Jf. Punkt 38 i de forklarende merknader til Europarådskonvensjonen artikkel 2

²⁰⁷ Jf. Punkt 9 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

²⁰⁸ Ot.prp. nr. 78 side 55.

²⁰⁹ Ot.prp. nr. 78 side 54.

²¹⁰ Jf. Straffeprosessloven § 252 nr. 4 og Eskeland (2006) side 232.

²¹¹ Om det er fortsatt straffbart forhold ”beror på en helhetsvurdering, der sammenhengen i tid, tilknytning til samme sted og eventuelt felles forsett er momenter av betydning”, jf. Rt.1994s.203.

²¹² TOSLO-2005-134006.

4.5.2 Preg av utpressing

Facilitation payment finner ofte sted i situasjoner som har et ”*utpressingslignede preg*”.²¹³ Vedkommende har etter omstendighetene ikke noe valg og må betale selv om han har krav på ytelsen uten betaling, for eksempel ved at en reisende må betale for å slippe ut av landet eller få utferdiget dokumentasjon eller nødvendige visa. Slike tilfeller vil ifølge forarbeidene ikke bli karakterisert som utilbørlige.²¹⁴

Spørsmålet er hva som skal til for at ”*situasjonen bærer preg av utpressing*” og derav kan gi grunn til å bedømmes mildere med hensyn til utilbørlighet.

For å si noe om nivået kan det tas utgangspunkt i utpressing generelt, som er regulert i straffeloven § 266.²¹⁵ Straffbar utpressing innebærer å tvinge noen i vinnings hensikt slik at det volder tap eller fare for tap for den tvungne eller den han handler for.²¹⁶

Tvungen må være rettsstridig i seg selv, og gå ut på å få den annen til å foreta en handling²¹⁷. Rettsstridig tvang kan være å true med en straffbar handling eller rettslige sanksjoner som for eksempel kontraktsbrudd, men det vanligste er at fornærmede tvinges til å utbetale penger.²¹⁸ Trusselen kan for eksempel bestå i at den offentlige tjenestemannen truer med å finne uregelmessigheter eller feil i godkjenninger dersom betalingskravet ikke innfris.

Det må etter strl. § 266 følgelig foreligge både rettsstridighet og vinnings hensikt. Dersom den som krever ”speed money” har rettmessig krav på fordelene, er situasjonen som regel ikke utpressingslignende fordi tvungen er bare å anse som utpressing så lenge den brukes for å oppnå noe som den tvingende ikke har krav på.²¹⁹

²¹³ Ot.prp. nr. 78 side 36.

²¹⁴ Ot.prp. nr. 78 side 36.

²¹⁵ I straffeloven (2005) er utpressing regulert i § 330.

²¹⁶ Jf. Andenæs (2008) side 365.

²¹⁷ Jf. Andenæs (2008) side 367-368.

²¹⁸ Jf. Matningsdal, Magnus ”Gyldendal Norsk lovkommentar” til straffeloven § 266 note 2081 og 2082.

²¹⁹ Jf. Andenæs (2008) side 368.

Ordlyden ”*bærer preg av utpressing* ” tilsier etter vanlig språklig forståelse noe mindre/noe som ligner, men som ikke fullt ut tilsvarer utpressing i alminnelighet etter strl. § 266. Det å tvinge noen i § 266 sin forstand innebærer å påvirke ”*en annens vilje slik at vedkommende blir satt ut av stand til å handle frivillig*”²²⁰ Dette kan tale for at kravet til utpressingslignende situasjon i korrupsjonsbestemmelsen § 276a er noe lavere enn kravet etter strl. § 266.

Sammenligningen kan gi en viss veiledning for domstolen ved utilbørighetsnormen når bestikkelsen har skjedd utenfor landets grenser og i en presset eller truende situasjon.

4.5.3 Rettskrav på ytelsen

Ifølge forarbeidene anses det som et moment i utilbørighetsvurderingen for facilitation payments om vederlagskravet er fremmet for å gi ytelser som den annen part har krav på. Det sonderes mellom om fordelen er vederlag for en ”urettmessig motytelse” eller for noe vedkommende har ”rettskrav” på. Generelt uttales i forarbeidene ”*at terskelen for å reagere med straff overfor betalinger som ytes for at betaleren skal oppnå noe som han eller hun har rettskrav på, bør være høy.*”²²¹

Dette innebærer at dersom det forligger et rettskrav på ytelsen, vil dette veie tungt i retning av å anse fordelen som tilbørlig. Motsatt - dersom det dreier seg om betaling for en urettmessig motytelse, vil fordelen som utgangspunkt lett være utilbørlig.

Den rettslige problemstillingen er hva som nærmere ligger i begrepet ”rettskrav”. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at den som oppfyller lovens vilkår har et rettskrav. Vedkommende har et rettslig grunnlag, og kan gå til domstolen for å få dom for kravet.

²²⁰ Jf. Matningsdal, Magnus ”Gyldendal Norsk lovkommentar” til straffeloven § 266 note 2081 og 2082

²²¹ Ot.prp. nr. 78 side 36.

I disse tilfellene skal den offentlige tjenestemannen gi ytelsen, og det foreligger ingen anledning til skjønnsutøvelse i utføringen av *”functions, such as issuing licenses or permits.”*²²² Bestikkelsen vurderes da normalt straffri for yteren, og rammes ikke av strl. § 276a.

Videre kan det stilles spørsmål om det foreligger straffansvar selv om vedkommende bare oppnår noe han likevel har rettskrav på. Høyesterett tok opp dette tilfellet i Oslo-korrupsjonssaken,²²³ der det heter at bestemmelsen *”... rammer etter min mening ikke bare påvirkning for å få en tjenestemann til å handle uriktig, men også påvirkning for å få ham til å treffe en bestemt avgjørelse av flere mulige som innen lov og regelverk kunne fremstå som rettmessige.”*²²⁴ Etter dette kan det legges til grunn at straffeloven også etter omstendighetene rammer bestikkelser som gis for å oppnå en lovlig beslutning.²²⁵

Dernest er spørsmålet om innvirkningen på utilbørighetsvurderingen av at det foreligger en urettmessig motytelse. Begrepet ”urettmessig” benyttes i tillegg til i forarbeidene også i skatteloven § 6-22, som setter forbud mot fradrag for bestikkelser. Siden det er faglig sammenheng mellom strl. § 276a og sktl. § 6-22, kan det søkes veiledning til forståelsen i denne.²²⁶

Skatteloven § 6-22 første punktum lyder: *”Frdrag gis ikke for bestikkelse og annen ytelse som er vederlag for urettmessig motytelse, eller som tar sikte på å oppnå en slik motytelse. Motytelsen er urettmessig både når den strider mot den alminnelige forretningsmoral eller forvaltningsskikk på det stedet motytelsen skjer eller skulle skjedd, og når den ville stride mot den alminnelige forretningsmoral eller forvaltningsskikk i Norge.”*

²²² Jf. Punkt 9 i de forklarende kommentarene til OECD-konvensjonen artikkel 1.

²²³ Rt.1993s.927.

²²⁴ Høyesteretts uttalelse gjaldt i forhold til dagjeldende strl. § 128 og spørsmål om straff for bestikkelse for å påvirke offentlig tjenestemann, men prinsippet i rettens uttalelse gjelder allment.

²²⁵ Jf. Stordrange (2007) side 97-98.

²²⁶ Rettskildemessig gjorde Høyesterett dette i Hønsenhauk-dommen, der retten ved tolkningen av begrepet ”bufe” i viltloven anså det å *”[ligge] nær å støttet seg til”* bufeloven og beiteloven, jf. Rt.1997s.1341.

Begrepet "urettmessig" er en rettslig standard som refererer ikke bare til om motytelsen er ulovlig, men og om den er urettmessig etter den alminnelige forretningsmoral eller forvaltningsskikk.²²⁷ Vurderingstemaet tar utgangspunkt i norske forhold og den etiske standarden i Norge også når bestikkelsen har skjedd i utlandet. Forarbeidene sier også at det ikke skal tas hensyn til at forretningsmoralen kan være en annen "på det stedet motytelsen skjer", altså i utlandet. Et tilleggsmoment i urettmessighetsvurderingen er ifølge Høyesterett om bestikkeren har handlet i strid med den norm som må gjelde for en forsvarlig og aktsom opptreden i forretningslivet.²²⁸

På denne bakgrunn må det kunne sluttet at det er den norske norm for urettmessig som skal legges til grunn. I den grad bestikkelsen blir ansett som en urettmessig ytelse etter skatteloven, vil dette være et viktig moment også i forbindelse med utilbørighetsvurderingen, og tale for at bestikkelsen utgjør en utilbørlig facilitation payment etter straffeloven.

4.6 Grenseområder

Noen korrupsjonsområder er ansett som grense- eller problemområder som i praksis er vanskelige å regulere i internasjonal lov, mens andre er mer eller mindre dekket i nasjonal lov. Nedenfor søkes å sette fokus på noen slike grenseområder.

4.6.1 Agent/døråpner - medvirkning i utlandet

Straffeloven § 276a har eget medvirkningstillegg.²²⁹ Dette gjør korrupsjonsbestemmelsen mer effektiv fordi den som bistår en annen ved utførelse av handlingen vil kunne omfattes av ordlyd og straffes hvis de nødvendige vilkår er oppfylt.²³⁰

²²⁷ Jf. Stoveland, Per Helge "Gyldendal Norsk Lovkommentar" til skatteloven § 6-22 note 399.

²²⁸ Rt.2006s.449.

²²⁹ I straffeloven (2005) er § 387 korrupsjon uten medvirkningstillegg fordi medvirkningsansvaret i nye straffeloven reguleres av den generelle bestemmelsen om medvirkning i straffeloven (2005) § 15.

²³⁰ Jf. Eskeland (2006) side 197 flg. og strl. § 276a (3) annet punktum.

Det følger av forarbeidene at det ikke har betydning for straffbarheten til den aktive bestikker at vedkommende *"får en person hjemmehørende i den passive bestickers hjemland, til å utføre selve bestikkelsehandlingen"*.²³¹ Dette innebærer at korrupsjon ved bruk av agenter eller mellommenn er straffbart.

Også OECD-konvensjonen påpeker at bestikkelser av offentlige tjenestemenn i utlandet er forbudt *"whether directly or through intermediaries"*.²³² Synspunktet er videre fremhevet i OECDs Recommendation on Bribery in International Business Transactions, der det heter at *"a legal person cannot avoid responsibility by using intermediaries, including related legal persons, to offer, promise or give a bribe to a foreign public official on its behalf."*²³³

I enkelte land kan det være vanlig å benytte seg av lokale agenter for å få tilgang til markedet, eller for i det hele tatt å etablere seg i landet som forretningsaktør. Praksisen tilsier ofte at den lokale agenten i sin tur bestikker andre personer og slik fungerer som en døråpner for selskapet som ønsker å posisjonere seg i det lokale markedet. Slike arrangement forekommer særlig ved ønsket tilgang til naturressurser.²³⁴ Tjenestene til agenten vil kunne være å ordne kontakt med innflytelsesrike personer, bistand med lisenser, søknader og kontrakter.

Bruken av agenter i form av påvirkningshandel vil være en nær beslektet type korrupsjon i denne sammenhengen, slik som i Statoil-Horton-saken.²³⁵ Grensen mellom § 276a og § 276c vil bero på relasjonene mellom aktørene i den enkelte sak. Hovedbestemmelsen om korrupsjon er strl. § 276a, og denne ses som prinsippal i forhold til strl. § 276c.²³⁶

²³¹ Ot.prp. nr. 78 side 58.

²³² Jf. OECD-konvensjonen artikkel 1 nr. 1.

²³³ Se OECD Working Group on Bribery in International Business Transactions, 26.11.2009 Annex I punkt C).

²³⁴ Jf. Libya-saken i Hydro og Nigeria-saken i Statoil.

²³⁵ Jf. Erik, Keiserud, "Rapport til Statoils styre om Horton-avtalen", (2004). Påvirkningshandel "Trading in influence" er regulert i strl. § 276c.

²³⁶ Strl. § 276a er den mest alvorlige med en strafferamme på inntil 10 år for grov korrupsjon, jf. strl. § 276b, mens overtredelse av § 276c ikke kan straffes med mer enn 3 års fengsel, jf. Andenæs (2008) side 426.

Som nevnt er det i enkelte land kultur for at det er nødvendig med bestikkelser i form av facilitation payments for at offentlige tjenestemenn skal utføre jobben sin. Dette er snakk om mindre summer og utpressingssituasjoner som ikke alltid kvalifiserer til straffbarhet etter korrupsjonsbestemmelsen. Terskelen er høy for å anse en fordel utilbørlig, når vedkommende ble presset til å betale for noe han krav på etter loven.²³⁷

Utbetalinger ved agentoppdrag er vanligvis av en helt annen størrelsesorden i form av millionutbetalinger og -bonuser. Normalt er heller ikke fordelene gitt i anledning å oppnå noe vedkommende selskap i utgangspunktet er berettiget til. Agenttilfellene kan ikke betegnes som utpressingssituasjoner fordi det må anses som frivillig om selskapet ønsker å opprette forbindelser med eller inngå forretningskontrakter i andre land.

Et eksempel er Statoils avtale med en konsulent i Nigeria som mottok 20 000 dollar i måneden gjennom 1990-tallet for å gi Statoil tilgang til oljefelt i landet. Ifølge en intern Statoil-rapport fikk konsulenten til sammen 2,2 millioner dollar. I rapporten heter det at formatet ”*på den kontraktsfestede betalingen står ikke i forhold til omfanget av arbeid som faktisk er utført*” og at konsulenten er ”*blitt betalt beløp som er vanskelige å forklare gitt den tiden som er brukt og verdien av arbeidet.*”²³⁸

Libya-saken gjaldt Hydros betaling i 2000 og 2001 av til sammen 6,85 millioner dollar til en konsulent i Libya for å avvikle avtaleforhold og virksomhet i landet. Saken ble gransket,²³⁹ men ØKOKRIM vurderte i 2007 at det ikke var grunn til å etterforske om det hadde skjedd en korrupsjonsforbrytelse fordi ”*avtaler eller ytelser som eventuelt utgjorde straffbare handlinger, uansett vil være strafferettslig foreldet.*”²⁴⁰

²³⁷ Jf. Innst. O. nr. 105 side 5 og Ot.prp. nr. 78 side 36.

²³⁸ Granskingsrapporten ble utført i 2003/2004 av advokatfirmaene Sørliie Wilhelmsen, Simonsen Føyen, jfr. Dagens Næringsliv 13.02.10, <http://www.dn.no/energi/article1838467.ece>.

²³⁹ Hydro overtok Libya-portefølgen fra Saga Petroleum i 1999. Det var inngått avtaler om konsulentbistand som forutsatte betaling av betydelige beløp for å få tilgang til leteområder. Hydro ønsket å avslutte konsulentavtalene fordi det var mistanker om uregelmessigheter. Saken ble gransket av Wiersholm og Shearman & Sterling og granskingsrapporten overlevert ØKOKRIM, jf. <http://www.dn.no/energi/article1195373.ece>.

²⁴⁰ Jf. ØKOKRIMs hjemmeside <http://www.okokrim.no/id/976BCB58EF71C750C12575B7002C5FEC>.

Avtalene i de ovenstående eksemplene ble inngått før korrupsjonsbestemmelsen i strl. § 276a trådte i kraft. I dag ville slike avtaler nok bli sett i et annet lys av selskapene, og de ville sannsynligvis ikke blitt inngått. Dersom de var blitt inngått, ville det påhvilt en plikt om å bringe dem til opphør. Avtaler om bruk av konsulenter vil i dag bli vurdert både ut ifra selskapenes egne interne etiske regelverk og i forhold til utilbørighetsnormen i korrupsjonsbestemmelsen.

Agenter og andre mellommenn kan straffes for korrupsjon etter norsk rett²⁴¹. Dette krever at den utenlandske statsborgeren blir utlevert til Norge, noe som anses upraktisk fordi det ofte ikke foreligger traktatmessig forpliktelse til utlevering.²⁴² Den aktive bestikker som i de aktuelle tilfellene kan være et norsk selskap, kan imidlertid straffes for medvirkning etter strl. § 276a (3) annet punktum. Dersom agenten er engasjert av det norske selskapet og selskapet er klar over²⁴³ bestikkelsene og den korruperte handlingen, kan medvirkningsansvar²⁴⁴ lett foreligge. Bevissituasjonen for påtalemyndigheten kan være vanskelig siden forholdet skjer i utlandet, men hvis selskapet overfører penger til agenten med formål om bruk i ”døråpning”, vil medvirkning til utilbørlig fordel kunne foreligge.

Bruken av agenter/konsulenter er et område som krever vesentlig forsiktighet og aktsomhet fra norske selskaper for at det ikke skal anses som utilbørlig fordel og derved rammes av korrupsjonsbestemmelsen.

²⁴¹ Jf. strl. § 12(1) nr. 4.

²⁴² Jf. Andenæs (2005) side 568 og Eskeland (2006) side 167.

²⁴³ Skyldkravet etter § 276a er forsett, jf. strl. § 40, § 42.

²⁴⁴ Jf. Andenæs (2005) side 326 og Eskeland (2006) side 197-203.

4.6.2 Bruk av tredjepart

Ifølge OECD-konvensjonen artikkel 1 er det forbud mot bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn enten det er *”for that official or for a third party”*.²⁴⁵ Dette innebærer at korrupsjon ved bruk av tredjepart er omfattet.

Forarbeidene påpeker at straff kan idømmes selv om fordelene er ment å komme andre enn den passive bestikkeren til gode.²⁴⁶ I straffeloven fremgår dette av ordlyden *”for seg eller andre”* i § 276a (1) a og ordet *”noen”* i § 276 a (1) b.

Aktuelle situasjoner er bestikkelser via slektninger av den passive bestikkeren, eller at beløp settes inn på kontoer som disponeres av et aksjeselskap eller en underleverandør. Fordeler som går til veldedige organisasjoner, politiske organisasjoner og humanitære fond kan også etter omstendighetene utgjøre utilbørlig fordel og rammes av straffeloven § 276a.

Dersom tredjeparten som benyttes i tillegg er offentlig tjenestemann, vil handlingen være mer klanderverdig, siden bestikkelser av offentlige tjenestemenn generelt er underlagt en strengere utilbørlighetsnorm.²⁴⁷ Det vil utgjøre et ytterligere skjerpene moment i utilbørlighetsvurderingen dersom bestikkelsen var ment å påvirke mottakeren til å opptre pliktstridig eller urettmessig.²⁴⁸

4.6.3 Bistand til politiske partier og politiske organisasjoner

I forarbeidene heter det at *”alminnelige bidrag fra borgerne til politiske partier må anses lovlige.”*²⁴⁹ Departementet presiserer videre at heller ikke bidrag som *”går utover det alminnelige”* vil anses som utilbørlige uten videre.

²⁴⁵ Jf. OECD-konvensjonen artikkel 1 nr. 1.

²⁴⁶ Ot.prp. nr. 78 side 55.

²⁴⁷ NOU 2002:22 side 39.

²⁴⁸ Ot.prp. nr. 78 side 54.

²⁴⁹ Jf. NOU 2002:22 side 39 og Ot.prp.nr. 78 side 35.

Etter dette anses terskelen høy for at overføringer til politiske partier eller politiske organisasjoner skal rammes som utilbørlige selv om det gjelder større pengegaver. Kun hvis fordelene ytes for å påvirke ansatte eller tillitsvalgte i partiet i tilknytning til en konkret sak, kan vurderingen om det foreligger utilbørlig fordel bli en annen.²⁵⁰

Under norske demokratiske forhold vil dette være hensiktsmessig, men dersom denne type overføringer skjer i ustabile land eller diktaturer, må utilbørlighetsvurderingen bli annerledes. Politisk korrupsjon gir grunnlag for at kommersielle interesser gjennom bestikkelser får innvirkning på politiske beslutningstakere, og dermed at prosesser kan bli styrt i deres favør. Korrupte politikere kan ha makt til å sette i gang prosjekter eller inngå kontrakter som de på forhånd vet de kan ha personlig vinning av. Hva som anses som bidrag utover det alminnelige i Norge vil også være noe helt annet enn når målestokken er bidrag ytet i Afrika eller Asia.

4.6.4 Samarbeidsprosjekter/Joint Venture - oppkjøp/overtagelse av selskaper

I utilbørlighetsvurderingen er som nevnt et relevant moment om realiteten bak avtalen eller fordelene er fordekt av manglende åpenhet.²⁵¹

Et Joint Ventures innebærer at flere parter går sammen om å gjennomføre et prosjekt i samarbeid. Samarbeidet blir ofte etablert for å redusere risiko og for å gjøre forretninger i ukjente markeder. Krav om bestemte samarbeidspartnere, at bestemte selskaper skal være del av Joint Venture-samarbeider kan gi mistanke om at samarbeidspartnere ikke driver rent spill og at gråsonen mot korrupsjon ligger nær.

Et eksempel fra granskingsrapporten til StatoilHydro i etterkant av Libya-saken kan belyse dette. Det ble stilt spørsmål ved en avtale med Angolas regjering fra 2005. Avtalen gikk ut på at et statseid selskap skulle dele rettighetene til produksjonen ved et oljefelt sammen

²⁵⁰ Jf. Stordrange (2007) side 105.

²⁵¹ Ot.prp. nr. 78 side 35.

med Hydro og to andre privateide selskaper, 50 % til det statseide, 20 % til Hydro og 15 % på andre selskaper. Ifølge Angolas lovgivning var ikke det ene selskapet forpliktet til å oppgi sine eiere, og Hydro var skeptiske til å inngå en avtale med eiere de ikke visste hvem var. Etter en due diligence valgte likevel selskapet å signere kontrakten. Verken Hydro eller StatoilHydro vet i dag hvem som eier selskapet i Angola.²⁵²

I slike tilfeller vil utilbørighetsvurderingen kunne påvirkes av hvorvidt selskapet har oppnådd en utilbørlig fordel som deltaker i Joint Venture-samarbeidet, men ikke tatt forholdsregler for å avdekke mistenkelige forhold. Etter omstendighetene kan utilbørighetsvurderingen i slike tilfeller også innebære gresedragning mot brudd på interne retningslinjer og mot "*obtain or retain business*".²⁵³ Ved opprettelse av forretningsforbindelser eller ved oppkjøp/overtagelse av selskaper er det vesentlig at det gjennomføres obligatorisk "due diligence" og gjennomgang av integritet, og at det stilles samme krav til motparten som selskapet stiller til seg selv i sine interne retningslinjer.

4.7 Oppsummering

Det er i dette kapittelet gitt en oversikt over utstrekningen av norsk juridiksjon med hensyn til straffeforfølgning av korruperte handlinger i ethvert land utenfor Norges grenser.

Kapittelet gir videre en redegjørelse for relevante momenter ved utilbørighetsvurderingen når bestikkelsen er foretatt i utlandet og hvorvidt det er grunnlag for at disse momentene vektas annerledes i utilbørighetsnormen som følge av at bestikkelsen er foretatt under internasjonale forhold.

Utgangspunktet for drøftelsene er forarbeidene til den norske straffebestemmelsen om korrupsjon og OECD-konvensjonen og Europarådskonvensjonen, samt de forklarende merknadene til disse konvensjonene.

²⁵² Se StatoilHydro - granskningsrapport utført av Advokatfirmaene Simonsen DA og amerikanske Sidley Austin LLP, jf. <http://www.na24.no/article2281987.ece>.

²⁵³ Jf. OECD-konvensjonen artikkel 1.

Vekten av de ulike momentene vil avhenge av de internasjonale forhold i den enkelte sak, men alle de relevante tolkningsmomenter vil måtte inngå i en samlet helhetsvurdering når tilbørighetsnormen i korrupsjonsbestemmelsen skal fastsettes i den konkrete sak.

Kapittelet gir i tillegg en analyse av hvorvidt det innvirker på tilbørighetsvurderingen at det anses å være en forskjell mellom facilitation payments og andre typer bestikkelser foretatt i utlandet.

Avslutningsvis drøftes noen grenseområder for korrupsjon som er mer eller mindre regulert i internasjonal lov og der særlig aktsomhet kreves fra norske aktører for ikke å trå over grensen for utilbørilig korrupsjon.

5 Utilbørighetsvurderingen innenlandske kontra utenlandske bestikkelser

Etter norsk straffelovgivning er hovedregelen at alle typer bestikkelser er å anse som straffbar korrupsjon. Dette gjelder for bestikkelser foretatt både i privat og offentlig sektor. Det er videre på det rene at straffebudet om korrupsjon kan anvendes av norske domstoler også på forhold som er begått i ethvert annet land.

Grensen for hva som anses som korrupsjon etter straffeloven § 276a trekkes ved den rettslige standarden utilbørlig fordel og at domstolen anser handlingen å overskride terskelen for et klart klanderverdig forhold.

Vurderingen av om bestikkelsen er straffbar beror på en totalvurdering av den konkrete situasjonen der en rekke momenter inngår. Vekten av de enkelte momentene vil avhenge av hvilke andre tolkningsmomenter som foreligger der handlingens straffverdighet samlet sett vil være avgjørende.

Problemstillingen om bestikkelser foretatt i utlandet etter korrupsjonsbestemmelsen i straffeloven § 276a har så langt ikke har vært oppe for domstolene. Det rettskildebildet som foreligger gir i begrenset grad veiledning, men viser at domstolen følger tett den utilbørighetsnorm som er trukket opp av lovgiver i forarbeidene.

Hovedregelen etter norsk rett anses å være at norsk rettslig korrupsjonsstandard legges til grunn uansett om den aktuelle handlingen er foretatt i Norge eller i utlandet. Denne forutsetningen er ikke direkte kommet til uttrykk i loven, men må kunne slutes av ordene ”i utlandet ” i straffeloven § 276a (3).

Dette innebærer imidlertid ikke at utilbørighetsvurderingen vil stå upåvirket av at forholdet er begått i utlandet. Det utelukker heller ikke at de relevante momentene som særlig påvirkes av at bestikkelsen er foretatt i utlandet vil kunne tillegges vekt av domstolen i totalvurderingen av fordelens tilbørighet. Men som hovedregel vil

utilbørighetsvurderingen ikke fravike norsk standard som følge av at bestikkelsen har skjedd i utlandet.

Dette innebærer at aktører som opererer i utlandet må forholde seg både til lokal lov og til norsk korrupsjonsstandard, men handlingens straffverdighet vil bli bedømt etter det nivå på utilbørighetsnormen som er fastsatt av norske domstoler.

Økende internasjonalisering av korrupsjon gjør at ØKOKRIMs etterforskning av korrupsjon stadig blir mer rettet mot bestikkelser i utlandet.²⁵⁴ Dette gjør den rettslige problemstillingen med hensyn til utilbørighetsvurderingen ved bestikkelser begått i utlandet ytterligere aktuell fremover.

Kommende rettspraksis fra Høyesterett, der spørsmålet om hvorvidt internasjonale forhold innvirker på utilbørighetsvurderingen kommer opp, vil gjøre gjeldende rett med hensyn til bestikkelser foretatt i utlandet klarere.

²⁵⁴ ”Mer verdipapirkriminalitet og korrupsjon”, og ”Vårt arbeid blir stadig mer rettet mot utlandet, med økt samarbeid med etterforskningsorganer i andre land”, jf. ØKOKRIM-sjef Trond Eirik Schea, i Aftenposten 15.03.10, <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/article3565153.ece>

6 Rettspolitisk vurdering av straffebelegging av mindre bestikkelser i utlandet

I dette kapittelet søkes å belyse argumenter for og mot straffebelegging av mindre bestikkelser i utlandet, herunder bestikkelser av typen facilitation payments.

Problemstillingen er aktuell fordi grensen for hva som anses utilbørlig fordel er belagt med en viss usikkerhet når det kommer til mindre bestikkelser foretatt utenfor Norges grenser. Spørsmålet har prinsipiell og praktisk betydning, særlig for norsk næringsliv i utlandet.

6.1 Signaler fra lovgiver

Lovgiver sin straffebelegging av bestikkelser er et signal ved at det gir uttrykk for lovgivers prioritering eller verdivurdering av de hensyn som ligger bak straffebestemmelsen om korrupsjon. Hvilke signaler som sendes ut kan imidlertid være noe uklart. Lovgiver fremhever at det er ”...viktig at vi på nasjonalt nivå har et regelverk som klart angir hva som er straffbar korrupsjon.”²⁵⁵ På den annen side påpekes at facilitation payments i utlandet ikke alltid gir grunnlag for straff.²⁵⁶ Uten at grensen er nærmere trukket opp verken prinsipielt eller praktisk.

Straffebelegging skal gi en ramme for påtalemyndigheten og domstolen, og er fastlagt med tanke på de alvorlige overtredelsene av korrupsjonsbestemmelsen. I mange tilfeller vil den typiske bestikkelsen være mindre beløp og særlig facilitation payments-situasjoner som verken av allmennheten eller påtalemyndigheten vurderes som utilbørlige.

6.2 Straffrihet eller ikke for mindre bestikkelser

Argumenter for at mindre bestikkelser bør anses straffrie er nettopp at de er små og at de normalt er betaling for tjenester man har krav på. Det kan derfor anføres at de ikke representerer noen ødeleggende faktor for den samlede økonomien eller handelen i de landene der de regelmessig forekommer. Videre skjer mindre bestikkelser ofte ikke for å få

²⁵⁵ Innst.O.nr.105 side 2.

²⁵⁶ Ot.prp.nr. 78 side 36.

en pliktstridig eller urettmessig motytelse, og handlingen utgjør således ikke et brudd på tjenestemannens plikter.²⁵⁷ Det er også et argument for straffrihet at mindre bestikkelser er innarbeidet og en uunngåelig del av forretnings- og forvaltningskulturen i de landene der de forekommer og derfor må aksepteres av utenforstående.

Et annet argument for straffrihet for mindre bestikkelser i utlandet er at behovet for regulering av gaver og fordeler alternativt kan skje ved tydelige interne regler og strengere omforent bransjepraksis. I stedet for strafferettslige reaksjoner kan overtredelser sanksjoneres ved svartelisting, tap av kontrakter og bedriftsinterne arbeidsrettslige sanksjoner. Å bli forbundet med korrupsjon vil være svært ødeleggende for et selskaps omdømme. Norske aktører vil derfor være høyt motivert for å opptre korrekt og overholde etiske retningslinjer.

Videre er det vanskelig å slå ned på alle mindre bestikkelser i utlandet både rent praktisk og ressursmessig. Det er heller ikke mulig eller ønskelig ut fra et prosessøkonomisk synspunkt. Et absolutt forbud mot facilitation payments uansett situasjon vil hindre nødvendig smidighet i kritiske²⁵⁸ situasjoner. Det vil også diskvalifisere norske næringslivsinteresser i land der betalinger av denne typen er en forutsetning for å drive forretningsvirksomhet. Dette tilsier at straffrihet for mindre bestikkelser og facilitation payments er hensiktsmessig når omstendighetene tilsier det.

På den annen side er det tunge argumenter for at mindre bestikkelser i utlandet straffebelegges og at facilitation payments heller ikke skal være tillatt i utlandet.

Først og fremst er det et spørsmål om konsekvens og likebehandling av korrupsjon ute og hjemme. Dersom et forhold utgjør en utilbørlig fordel og anses klart klanderverdig i Norge, vil det være inkonsekvent og dobbeltmoralsk at tilsvarende forhold skulle være straffritt i

²⁵⁷ Ot.prp. nr. 78 side 54.

²⁵⁸ For eksempel i nødssituasjoner: Statoil tillater tilretteleggingsbetalinger når liv eller helse er i fare, men utbetalingen må beskrives korrekt i regnskapet og rapporteres til forretningsområdets etikkomité, jf. ”Statoil etiske retningslinjer for adferd” side 23-24.

utlandet. Hensynet til allmennprevensjon og rettsenhet tilsier at alvorlighetsgraden av korrupsjon behandles likt uavhengig av hvor forgåelsen har skjedd.

Et argument som trekkes fram som viktig for straffebelegging av mindre bestikkelser er at følgene av lojalitetsbånd og avhengighetsforhold som oppstår *”kan gi grunnlag for utpressing og annen kriminalitet som kan gi skadevirkninger langt utover det som dirkete ville følge av bestikkelsen.”*²⁵⁹ Synspunktet fremheves også av Transparency International ved at facilitation payments-betalinger *”encourage abuse of office, undermine societies’ and enterprises’ policies and practices and allow other and larger forms of corruption to grow and take root.”*²⁶⁰

Småkorupsjon kan således indirekte lede til storskalakriminalitet langt utover det mindre beløpet som var utgangspunktet. En vesentlig omstendighet ved korrupsjonsforhold er nettopp at de involverte parter har et grep på hverandre. Den som blir bestukket kommer lett i et avhengighetsforhold, og vedkommende blir et redskap for å begå eller skjule andre alvorlige straffbare handlinger,²⁶¹ det være seg tilsløring av innsynsmuligheter, bruk av skatteparadisstrukturer eller gjennomstrømningselskaper.

Bekjempelsen av korrupsjon internt i de landene det forekommer blir hindret dersom utenlandske selskaper skulle få straffrihet for mindre bestikkelser foretatt i utlandet. I ytterste konsekvens vil det kunne undergrave lov og rett i andre stater.

Sammenhengen og omstendighetene bestikkelsene skjer i gir ytterligere betenkeligheter med å la mindre bestikkelser være straffrie. Dersom fordelene ytes i forbindelse med å oppnå forretningsforhold eller inngå avtaler, vil handlingen anses mer straffverdig.

Selv om bestikkelsen isolert sett ville utgjøre en begrenset utilbørlig handling, vil mindre bestikkelser som tilbys eller mottas som ledd i pågående forhandlinger eller

²⁵⁹ Rt.2001s.227.

²⁶⁰ Ot.prp. nr 78 side 31.

²⁶¹ Jf. Stoltenberg (2001) side 143.

beslutningsprosesser, innebære en kvalifisert alvorligere handling. Dette hensynet for straffverdighet er fremhevet i TeliaSonera-dommen *”Det torde funnits anledning at se mer strängt på en situation där förhandlingar pågick ... ”* om en fordel *”... då hade lämnats av någon til den som faktisk deltog i beslutsprocessen.”*²⁶²

Ytterligere argument for forbud er at mindre bestikkelser bør straffebelegges for å oppfylle folkerettslige forpliktelser og sikre nødvendige, tilstrekkelige og effektive straffebestemmelser mot korrupsjon. Unntak for mindre bestikkelser og facilitation payments vil uthule bekjempelsen av korrupsjon internasjonalt.²⁶³

Som argumentene viser, er det rettspolitiske hensyn både for og mot straffrihet for bestikkelser i det nedre størrelsessjikt. Uansett vil det være en terskel for straffebeleggingen at handlingen må tilfredsstille de objektive kriteriene i gjerningsbeskrivelsen før påtale kan bli aktuelt. Dette gir en begrensning i korrupsjonsbestemmelsens rekkevidde og mulighet for påtalemyndigheten og domstolen til å sortere ut mindre forgåelser som ikke er ment å rammes av strl. § 276a. Disse forholdene innebærer at unntakssituasjoner ved facilitation payments kan vurderes straffrie i visse situasjoner når vilkårene er tilstede.

Nivået for om bestikkelsen skal anses som straffri er imidlertid strengt. Hovedregelen er at bestikkelser som sådan er straffbart. Muligheten for at mindre bestikkelser skal betraktes som tilbørlige og straffrie er således svært snever.

6.3 Usikkerhet for mindre bestikkelser i utlandet

Gjeldende norsk strafferett tilsier at bestikkelser generelt er forbudt både innenlands og utenlands uavhengig av størrelse. Men mindre bestikkelser er som ellers bare straffbare når man står overfor betaling av utilbørlig fordel.

²⁶² Jf. B12813-06, Stockholm Tingsrett..

²⁶³ Punkt 9 i de forklarende merknadene til OECD-konvensjonen artikkel 1 åpner for at landene har en reservasjonsmulighet og kan unnta facilitation payments fra konvensjonens anvendelsesområde.

Utlørlighetsvilkåret medfører at mindre bestikkelser kan være utlørlige og straffrie under visse omstendigheter. Til dette kommer at landenes mulighet for å unnta facilitation payments som straffrie gjør rettstilstanden utfordrende og uoversiktlig internasjonalt.²⁶⁴ Dette gir en rettsuvisshet som er reell.

Spesielt siden handlingen forgår i utlandet og slike betalinger normalt blir gjort i hemmelighet, er dette en ikke upraktisk problemstilling. De som opererer i utlandet må ofte forholde seg til mulig kompromitterende og konfliktfylte situasjoner.

Offentlige tjenestemenn i utlandet kan fremsette forventninger om bestikkelser. Det kan være at tjenestemannens beslutning beror på skjønnsutøvelse og muligheten til å få raskere saksbehandling eller avgjørelse. Selv om ikke tjenestemannens makt er så stor, kan vedkommende kontrollere prosessen gjennom å trenere handlingen eller ”glemme” ting, eller det kan oppstå ”problemer”.

Som vist i denne oppgaven, er utlørlighetsstandarden i lovkravet utgangspunktet. Behov for mer avklaring vedrørende bestikkelser i utlandet skjer gjennom rettspraksis. Selskaper og aktører som opererer i utlandet må forholde seg til og ta høyde for usikkerheten og sikre seg ved å være på den riktige siden av korrupsjonsbestemmelsen.

Usikkerheten vil være et moment som domstolen vil kunne trekke inn i sin samlede vurdering av om fordelen kan anses utlørlig og dermed straffri.

6.4 Oppsummering

Fremstillingen foran gir grunnlag for den konklusjon at det ikke skal tas hensyn til hvor bestikkelser har skjedd i rettsanvendelsen. Dette gjelder som utgangspunkt og hovedregel. Mindre bestikkelser skal behandles som korrupsjon og ha samme rettslige vurdering som enhver korrupt handling. Under enkelte omstendigheter kan imidlertid det at bestikkelser

²⁶⁴ Jf. Punkt 9 i OECD-konvensjonens forklarende merknader til artikkel 1.

er liten og er foretatt i utlandet ha rettslig betydning. Det vil herske usikkerhet om betydningen inntil nærmere rettspraksis om problemstillingen foreligger.

7 Register og litteraturliste

7.1 Register

7.1.1 Lover

Grunnloven: Lov av 17. mai 1814 Kongeriget Norges Grundlov

Forvaltningsloven: Lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

Menneskerettsloven: Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetene i norsk rett. Vedlegg 2. Den europeiske menneskerettskonvensjonen med protokoller.

Skatteloven: Lov av 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt.

Straffeloven: Lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgelig straffelov.

Straffeloven (2005): Lov av 20. mai 2005 nr. 28 Lov om straff.

Straffeprosessloven: Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.

Tjenestemannsloven: Lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m.

7.1.2 Forarbeider og etterarbeider

NOU 2002:22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon

Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)

Innst.O.nr.105 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) ”Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpassninger av annen lovgivning)

Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)

Stortingsmelding nr. 10 (2008-2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi

7.1.3 Konvensjoner og konvensjonsforarbeider

Det forente nasjoners konvensjon om korrupsjon:

http://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/signing/Convention-e.pdf

Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/173.htm>

OECD-konvensjonen mot bestikkelse av offentlig tjenestemenn i internasjonale forretningstransaksjoner:

http://www.oecd.org/document/21/0,3343,en_2649_34859_2017813_1_1_1_1,00.html

Wien-konvensjonen om traktatretten av 23. mai 1969

<http://www.jus.uio.no/lm/un.law.of.treaties.convention.1969/toc.html>

Commentaries on the OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions

<http://www.oecd.org/dataoecd/4/18/38028044.pdf>

Explanatory Report to the Council of Europe: Criminal Law Convention on Corruption

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/173.htm>

7.1.4 Dommer

Norske:

Rt. 1933 s.212

Rt. 1969 s.509

Rt. 1970 s.1606

Rt. 1976 s.1434

Rt. 1977 s.779

Rt. 1979 s.1492

Rt. 1990 s.760

Rt. 1993 s.927

Rt. 1994 s.203

Rt. 1996 s.1111

Rt. 1997 s.1341

Rt. 2001 s. 227

Rt. 2005 s.1628

Rt. 2006 s.449

Rt. 2008 s.1473

LA-2007-149713 (Agder-Energi)

LH-2007-158006 (Fesil)

LB-2008-28434 (Herlofsen/Sandstrøm)

TOSOLO-2005-134006 (Ullevål sykehus)

TOSLO-2008-32091(Screen Communication)

08-171401MED-OTIR/06 (Alicante)

Svenske:

NJA1981 s.1174

NJA1993 s.539

NJA 2008 s.705-HD-B-1866-07

B 12813-06, Stockholm Tingsrett

7.2 Litteraturliste

7.2.1 Bøker

Andenæs (2005): Andenæs, Josh.: "*Alminnelig strafferett*", ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Riber-Mohn, (2005)

Andenæs (2008): Andenæs, Johs.: "*Spesiell strafferett og formuesforbrytelser*", samlet utgave ved Kjell V. Andorsen, (2008)

Cars (2001): Cars, Thorsten: "*Mutbrott, bestickning och korruptiv marknadsføring*", (2001)

Eckhoff (2001): Eckhoff, Torstein: "*Rettskildelære*" ved Jan E. Helgesen, (2001)

Eskeland (2006): Eskeland, Ståle: "*Strafferett*", (2006)

Gedde-Dahl (2008): Gedde-Dahl, Siri, Hafstad, Anne og Magnussen, Alf Endre: "*Korrupsjon i Norge*", (2008)

Gisle (2003): Gisle, Jon: "*Jusleksikon*", (2003)

Nygaard (2004): Nygaard, Nils: "*Rettsgrunnlag og standpunkt*", (2004)

Ruud (2006): Ruud, Morten og Ulfstein, Geir: "*Innføring i folkerett*", (2006)

Stordrange (2007): Stordrange, Bjørn: "*Forbrytelser mot vårt økonomiske system*",(2007)

Thrap-Meyer (2001):Thrap-Meyer, Robin: "*Korrupsjon og straffelov. En studie av straffeloven §§112 og 113*", (2001)

7.2.2 Artikler

Høgberg (2000): Høgberg, Alf Petter: ”Om reelle hensyn og deres betydning for grensen mellom straffbare og straffefrie handlinger”, Tidsskrift for rettsvitenskap (2000) side 525-649.

Oldenstam (2008): Oldenstam, Robin ”Bestikkelse (mutor) og korrupsjon – var skal grensen gå?”, Det 38. nordiske Juristmøde København, (2008)

Sandgren (2007): Sandgren, Claes: ”Att bekämpa korrupsion – ett rättsligt perspektiv”, Juridisk Tidsskrift vid Stockholms Universitet (2007) s. 283-294.

Stoltenberg (2007): Stoltenberg, Lars og Schea, Trond Eirik: ”Fra ØKOKRIM: Straffebudene mot korrupsjon – Utilbørighetsvilkåret”, Tidsskrift for strafferett, årgang 7 nr. 1 (2007) side 76-83

Stoltenberg (2001): Stoltenberg, Lars: ”Bestikkelser i private forhold - noen bemerkninger etter Høyesteretts dom i Rt.2001 side 227”, Tidsskrift for strafferett, nr.2 (2001) side 137-143.

7.2.3 Internettkilder

Matningsdal, Magnus: Gyldendal Norsk Lovkommentar til straffeloven, <http://www.rechtsdata.no/> (sist besøkt 31.03.2010)

Stoveland, Per Helge: Gyldendal Norsk Lovkommentar til skatteloven, <http://www.rechtsdata.no/> (sist besøkt 31.03.2010)

OECD Working Group on Bribery in International Business Transactions, Annex I punkt C), 26.11.2009, <http://www.oecd.org/dataoecd/11/40/44176910.pdf> (sist besøkt 20.03.2010)

OECD Working Group on Bribery in International Business Transactions, Annex II “Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics and Compliance” punkt A), 18.02.2010, <http://www.oecd.org/dataoecd/11/40/44176910.pdf> (sist besøkt 20.03.2010)

Schea, Trond Eirik, ”Øko-kriminaliteten blir tøffere”, Aftenposten 15.03.10, <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/article3565153.ece> (sist besøkt 20.03.2010)

Svenske Justitiedepartementet, Kommitédirektiv 2009:15 ”En modernare mutbrottslagstiftning och en kod för beslutspåverkan inom näringslivet”. <http://www.regeringen.se/sb/d/11669/a/122905> (sist besøkt 28.03.2010)

Statoils etiske retningslinjer:

<http://www.statoil.com/no/About/EthicsValues/Pages/default.aspx> (sist besøkt 30.03.2010)

Yara International ASAs etiske retningslinjer:

http://www.yara.com/about/corporate_governance/ethics_program_and_conduct/index.aspx (sist besøkt 30.03.2010)

NHO: ”Etiske retningslinjer” og ”Standpunkt til korrupsjon” , <http://www.nho.no/etikk/> (sist besøkt 30.03.2010)

Transparency International Corruption Perception Index (CPI) (2009), http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009 (sist besøkt 20.03.2010)

Wrong (2009) Wrong, Michela: ”*It’s Our Turn to Eat: The Story of a Kenyan Whistleblower*”, (2009)

<http://www.bt.no/meninger/kommentar/bjerkestrand/Korrupsjonens-kronikoer-1033546.html> (sist besøkt 21.03.2010)

Horton-rapporten: Erik, Keiserud, ”Rapport til Statoils styre om Horton-avtalen”, (2004).
<http://www.dn.no/forsiden/article259719.ece> (sist besøkt 11.04.2010)

Statoil-granskningsrapport: 2003/2004, advokatfirmaene Sørliie Wilhelmsen, Simonsen Føyen, <http://www.dn.no/energi/article1838467.ece>. (sist besøkt 11.04.2010)

Hydro-granskningsrapport: Wiersholm og Shearman & Sterling.
<http://www.dn.no/energi/article1195373.ece>. (sist besøkt 11.04.2010)

StatoilHydro - granskningsrapport: Advokatfirmaene Simonsen DA og amerikanske Sidley Austin LLP, <http://www.na24.no/article2281987.ece>. (sist besøkt 12.04.2010)

Libya-saken hos ØKOKRIM,
<http://www.okokrim.no/id/976BCB58EF71C750C12575B7002C5FEC> (sist besøkt 12.04.2010)

Bjerkomp, Sverre (2009), ”Mediene bidrar til korrupsjon”,
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3404924.ece> (sist besøkt 11.04.2010)

